

ЦЕНТР ПЕРЕПІДГОТОВКИ
ТА ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ
КЕРІВНИХ КАДРІВ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ
ПОДАТКОВОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

КАФЕДРА ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
ТА ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ

ІННОВАЦІЙНА ТА МОДЕРНІЗАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ ЯК ФАКТОР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЇЇ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТА ДЕРЖАВНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ

Навчально-методичні матеріали

КИЇВ
2012

Затверджено навчально-методичною радою Центру перепідготовки та підвищення кваліфікації керівних кадрів органів державної податкової служби України.

Навчально-методичні матеріали: «Інноваційна та модернізаційна діяльність в Україні як фактор забезпечення її економічного розвитку та державної стабільності»

/Уклад: Баранцева К.К. - кандидат філософських наук, доцент кафедри державного управління та податкової політики – К.: ДПС України, 2012

Комп'ютерна верстка: Лепеха О.Ю.

© Центр перепідготовки
та підвищення кваліфікації
керівних кадрів органів
державної податкової
служби України, 2012.

ЗМІСТ

стор.

1. Історія феномену та зміст концепту «інновація». Інновація, нововведення, новація. Управлінська складова інноваційного процесу.....	4
2. Інноваційна політика держави та її значення для України.....	12
3. Правові, інституційні та організаційні засади державного регулювання інноваційної та науково-технічної діяльності в Україні.....	21
4. Проблеми на шляху інноваційного розвитку, їх причини та способи подолання.....	30
ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ.....	36
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	40
ТЕСТОВІ ПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ.....	42

1. Історія феномену та зміст концепту «інновація».

Інновація, нововведення, новація. Управлінська складова інноваційного процесу.

Поняття «інновація» та «інноваційний розвиток» є достатньо новими, але своє коріння вони ведуть ще із сивої давнини – з часів розвитку Давньогрецьких міст-полісів. Саме в античні часи на Європейському континенті зародилося явище, яке сьогодні іменується «техногенною цивілізацією». Специфіка цієї цивілізації полягала в тому, що давньогрецька культура, на відміну від культури усього іншого стародавнього світу, орієнтованої на закритість, стабільність та традицію, поклала такі явища, як науковий розвиток, втілення нових ідей, запропонованих наукою, у життя, відкритість до змін, рух вперед, до нового, в основу свого розвитку. Після довгого періоду занепаду античної культури та епохи середньовіччя Новий час відновив цю давню європейську традицію – розвивати науку, прагнути швидкого втілення в життя її здобутків, відсутності остраху перед науковими та технологічними революціями. Отже, сучасна європейська, та й взагалі, Західна традиція покладає в основу своїх цінностей, поряд з правами людини, свободами, які їй гарантуються та забезпечуються, якістю її життя, також такі невід’ємні чинники свободи та добробуту, як креативність, винахідливість та інновативність.

Що ж таке «інновація»? Чи кожний новий предмет, продукт, товар, наукова ідея, винахід тощо може вважатися інновацією? Якщо створення чогось нового супроводжувало людство протягом всієї його історії, чому інноваційний розвиток привертає таку сильну увагу саме сьогодні? Спробуємо дати відповіді на ці питання.

Одне з найрозповсюдженіших у науковій літературі, найстисліших та, одночасно, найзмістовніших визначень інновації, на наш погляд, є таке:

Інновація – це матеріалізований результат науково-технічної діяльності, побудованої на нових методологіях та новому мисленні.

Отже, інновація – це не будь-що, чого досі не існувало, а тепер з’явилося. Це не лише результат наукових досліджень, так само, як і не лише продукт, який досі не отримували чи який досі не споживали. Це поєднання двох сторін людської діяльності – наукової та виробничої. При цьому поняття «науково-технічна діяльність» має тлумачитися не вузько – як результат розвитку технічних наук чи промислового виробництва. Поняття «науково-технічна діяльність» тут пов’язане з усім процесом відтворення людиною свого середовища існування, рівно як і самої себе. Відповідно, й інновації бувають різних типів. У загальній теорії інновацій на основі їх предметного змісту прийнято розрізняти ***техніко-технологічні, соціальні, економічні, організаційно-управлінські та інновації комплексного характеру.***

Традиційно розрізняють, з одного боку, інновації продуктивні й такі, що забезпечують, з іншого – радикальні й модифікуючі. Продуктивні інновації – це одержання якісно нового підсумкового продукту діяльності організації, системи. При цьому існує важлива інноваційна закономірність – принципи пріоритетності продуктивних інновацій над тими, що забезпечують. Це пов’язано з тим, що орієнтація на новий «продукт» незмінно сприяє вдосконаленню засобів його одержання, тоді як нові засоби, технології не завжди означають появу нової якості на виході. Але існує й ще одна закономірність – продуктивні інновації, а за ними й

такі, що забезпечують, тобто як інноваційні продукти, так і технології, методи тощо, часто унеможливлються тим, що в суспільстві не приділяється увага соціальним інноваціям. Узагальнюючи, можна стверджувати, що технічна та економічна інноваційна діяльність неможлива без соціальних інновацій. До соціальних інновацій належать: правові - зміни в законодавстві, статутах організацій, що ініціюють розвиток тих або інших форм діяльності або сприяють йому; поява нових організаційних структур, виникнення і розвиток нових суспільних і групових відносин; економічні - нові форми і методи матеріального стимулювання, критерії оцінювання й форми оплати праці, що мають ініціювати розвиток корисних, з погляду поставлених цілей, видів і змісту індивідуальної та групової діяльності; управлінські (організаційно-управлінські) - нові типи організаційних структур, форми і методи управлінської діяльності, прийняття рішень і контролю за їх виконанням, спрямовані на зміну відносин у системі «керівництво-підпорядкування»; педагогічні - нова організація навчального процесу, нові методи навчання й виховання, спрямовані на опосередковану (через новий зміст навчально-виховного процесу) зміну кінцевого продукту вищої освіти - особистості людини. Без таких інновацій, по-перше, неможливо сформувати попит на інші типи інновацій. Людині із закоснілим, традиційним мисленням просто непотрібне щось нове в технологіях, виробництві, побуті тощо. По-друге, відсутність соціальних інновацій призводить до відсутності тих, хто здатен продукувати інновації в інших сферах, і тоді, навіть за об'єктивних обставин, які вимагають інноваційного розвитку від держави, не буде того прошарку населення, яке здатне ці інновації здійснювати. Обидва шляхи ведуть державу або до повного занепаду, або, у разі здійснення неінноваційних модернізаційних процесів, про які йтиметься далі, до відставання, бідності, залежності та нестабільності.

З іншого боку, соціальні інновації, від яких залежить весь інноваційний рух, легше за інші види інновацій «імітувати», лише зображуючи хід реального інноваційного процесу. Для них характерна й менша стійкість: практично на будь-якому етапі можливе повернення до колишньої системи відносин.

Історичні джерела сучасного ставлення до інновацій пов'язані з періодом зародження експериментальної науки другої половини XIX ст. Інтенсивний розвиток управління проектами як науки припадає на 80-ті роки кінця дев'ятнадцятого сторіччя. При цьому передбачалося використання екстраполяції для оцінки чинників проектів, застосування методів планування та адаптації прийняття оптимальних рішень в реальному масштабі часу. Розвиток наукових досліджень у напрямку управління проектами модернізації та інновації на сьогодні є одним із напрямків, що найбільш динамічно рухається вперед. Проекти тотальної реконструкції (або реінжинірингу) енергоємних підприємств, повний перехід на сучасні енергозберігаючі технології з використанням сучасних менш енергоємних агрегатів і машин, розвиток інформаційних технологій, демократизація суспільства, пов'язана з підсиленням «відкритості» більшості його сфер та підсистем, вимагає суттєвих комплексних інновацій, причому, не лише, а часом і настільки техніко-технологічних, скільки соціальних. Відповідно, з 60-х років XX століття феномен «інноваційність» став ключовим у характеристиці постіндустріальної формації – її становлення і розвитку.

З огляду на вищезазначене, постає необхідність повного розуміння терміну «інновація» як з наукової, так і з законодавчої точки зору.

Видатний німецький соціолог Й.Шумпетер у своїй науковій праці «Теорія економічного розвитку» (1911 р.) сформулював цілісну теорію інноваційного розвитку, центральним місцем якої було введення економічної категорії «інновація» як необхідної виробничої функції, зумовленої змінами факторів виробництва, ресурсів або їх комбінації. Й.Шумпетер виокремив такі складові інновації:

запровадження нової продукції, товару, послуги, нових видів або невідомого для споживача;

застосування нової технології виробництва, запровадження для певної галузі невідомого методу (способу) виробництва;

використання нових матеріалів, видів сировини, а також її джерел;

відкриття та освоєння нового ринку споживання продукції;

підрив монополії конкурентів або монополізація ринку за рахунок виробництва власної, невідомої раніш продукції;

впровадження нової організації виробничого, управлінського процесу, організаційної структури або їх удосконалення.

Розкритий зміст інновації відображає широкий підхід до її визначення, з якого випливає, що інновації можуть бути створені в будь-якій предметній сфері діяльності людини. Головне для визнання будь-якого нового продукту чи явища як результату інновації, це наявність єдності наукової та виробничої складових, а також обов'язковість того факту, що новизна цього продукту чи явища як для його творця, так і споживача, пов'язана не з окремим оновленням оточуючого середовища, а з розвитком нових методологій та нового мислення.

Інноваційний шлях розвитку західного світу спричинив навіть виникнення в кінці ХХ ст. *інноватики* – міждисциплінарної науки про інноваційний процес, його чинники та складові, що зародилася у відповідь на потребу практики в ефективнішому розв'язанні завдань інтенсифікації й прискорення економічних і соціальних процесів.

Традиційно проблематику інновацій розробляли в рамках економічних концепцій науково-технічного прогресу. Останнім часом, внаслідок своєї багатоаспектності, вона вийшла за межі власне економічної науки й усе наполегливіше вимагає залучення потенціалу соціології, загальної теорії управління, психології. Це сприяло виникненню різноманітних підходів, інтерпретацій, що дають різноманітні, навіть суперечливі результати в дослідженні проблеми інновації.

Інноваційна діяльність є складним процесом трансформації новоотриманих ідей та знань в об'єкт економічних відносин. Зрозуміло, що такий процес становить складну багаторівневу систему економічних відносин щодо «уречевлення» знань, якій властиві специфічні взаємозв'язки та закономірності. З огляду на значну, часом визначальну роль, яку інноваційні процеси відіграють в сучасній економіці, визначення та врахування цих особливостей є неодмінною умовою забезпечення ефективності економічної стратегії держави.

Інновація, нововведення, інноваційна діяльність та інноваційна політика — це нові категорії, які з'явилися в економічному розвитку нашої країни на етапі

формування ринкових відносин. Як слушно зауважила доктор економічних наук О.Лапко, «в той час, як на Заході теорії інноваційного розвитку вивчались, аналізувались і вдосконалювались, в Україні, як і в усіх країнах колишнього Радянського Союзу, теорії інновацій вважались антикласовими. У 80-ті роки в індустріально-розвинутих країнах світу теорію інтенсифікації замінила теорія інноваційних процесів, як підґрунтя нової моделі економічного зростання» [14, с. 25].

Поруч з поняттям «інновація», а іноді й замість нього, ми зустрічаємо також поняття «новація» та «нововведення». Чим розрізняються між собою ці поняття?

Новації, як правило, являють собою повсякденну соціальну практику відновлення. Для них характерне акцентування відмінності від попередньої традиції, причому не тільки в широкому культурному значенні, але й у методологічному. Новації належать звичайно до сфери повсякденності, виступаючи як ідея, перетворена на предмет.

На відміну від новацій, обсяг поняття **нововведення** ширше. Він містить елемент активної дії або руху, якщо мова йде про систему, що саморозвивається (такими є соціальні системи). Часто нововведення характеризують як перехід якої-небудь системи з одного стану в інший зі своїм життєвим циклом. Нововведення, на відміну від новацій, уже мають комплексний характер, але не пов'язані з принциповими змінами методології та мислення. Наприклад, новий керівник може внести в діяльність організації новий стиль керівництва, по-новому здійснювати менеджмент, але при цьому принципово нового в суспільному плані, в плані зміни ставлення до себе як до громадянина, працівника, не сталося в головах працівників цієї організації, та й продукція, що виробляється нею, зовсім не обов'язково має стати принципово новою та знаходитись на вищому технологічному щаблі її вироблення. Деякі дослідники вирізняють у понятті нововведення початок нової традиції або нового циклу, перше застосування нового продукту або перше виявлення нового процесу.

Інновація, яка наближається за значеннєвим ядром до поняття нововведення, має **технологічний і управлінський аспекти**. Зокрема, інновація визначається як цілеспрямоване і кероване внесення змін у практику шляхом створення, розповсюдження і засвоєння новотворів. Відповідно, цей управлінський аспект передбачає обов'язкову залученість держави у розробку та реалізацію інноваційної політики, її активну роль у цьому процесі. Без державної підтримки новації чи нововведення, які могли б стати початком інноваційних проектів, так і залишаються окремими явищами людської винахідливості та «цікавинками нашого життя». Інновація не можлива без регуляторної, фінансової, правової та фіскальної підтримки держави.

Термін «інновація» широко використовується в літературі як самостійний, так і для визначення таких понять, як «інноваційна діяльність», «інноваційний процес», «інноваційне рішення» тощо.

Закон України “Про інноваційну діяльність” трактує **інновації** як **“новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоспроможні технології, продукцію або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що**

істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери”.

Відповідно, інноваційним, згідно з Законом, визнається продукт, який є реалізацією об'єкта інтелектуальної власності, на який виробник продукту має державні охоронні документи (патенти, свідоцтва) чи одержані від власників цих об'єктів інтелектуальної власності ліцензії, або реалізацією (впровадженням) відкриттів, який підвищує вітчизняний науково-технічний і технологічний рівень, який в Україні вироблений вперше, або, якщо не вперше, то який порівняно з іншим аналогічним продуктом, представленим на ринку, є конкурентоспроможним і має суттєво вищі техніко-економічні показники.

«Піонерський» статус інновації у певній ринковій ніші створює для підприємства, яке її здійснює, тимчасову можливість виходу за рамки обмежень, які накладає функціонування в конкурентній економіці, отримуючи за рахунок цього додатковий зиск, виражений у формі матеріальних чи нематеріальних активів. Це дає підстави для досить важливого висновку щодо того, що **економічний ефект від інновації обумовлений саме обмеженістю сфери (чи часу) її поширення, яка створює тимчасову ринкову асиметрію**. Обмеження поширенню інновації в конкурентній економіці створюються як за рахунок об'єктивних перешкод (наявність у конкурентів достатніх фінансових ресурсів, технологічних можливостей, навичок тощо), так і через систему патентно-ліцензійного права.

Інноваційна діяльність — процес, спрямований на **реалізацію результатів закінчених наукових досліджень і розробок** або інших науково-технічних досягнень у новий або вдосконалений продукт, **що реалізується на ринку**, у новий або вдосконалений технологічний процес, що **використовується у практичній діяльності**, а також у пов'язані з цим додаткові наукові дослідження і розробки. При цьому слід враховувати, що інноваційна діяльність означає весь, без виключень, інноваційний процес, починаючи з появи науково-технічної ідеї і завершуючи розповсюдженням (дифузією) продукту.

Інноваційний процес у сучасному розумінні не обмежується першою появою на ринку нового продукту, послуги або доведенням до проектної потужності нової технології. По мірі розповсюдження інновація вдосконалюється, стає більш ефективною, набуває раніше не відомих споживчих властивостей. Це відкриває для неї нові сфери застосування, ринки, нових споживачів. Сукупний суспільний результат інновації є позитивним саме завдяки механізму дифузії інновацій. Інновація внаслідок свого комплексного розгортання утворює нову **технологічно-соціально-економічну підсистему суспільства**, яка складається з:

- галузей, які здійснюють інновацію;
- галузей, які поширюють нову технологію та поглиблюють її економічні переваги;
- галузей, що виникають у «шлейфі» розвитку нового технологічного стилю.

Критична важливість дифузії інновацій обумовлює тісний взаємозв'язок між науково-технічною, виробничою та інвестиційною діяльністю та свідчить про необхідність розгляду не лише інновації як окремого техніко-організаційного акту, а комплексу дій суб'єктів господарювання та складових національної інноваційної інфраструктури, який набуває вигляду інноваційного процесу. Отже, принципово

важливий висновок полягає в тому, що досягнення синергетичного (сукупного, такого, коли, фігурально висловлюючись, двічі по два уже не чотири, а шість, вісім і т. д.) ефекту інновації вимагає значно більшого обсягу контрактних взаємовідносин та сукупних інвестицій, ніж потрібно, щоб отримати локальний економічний ефект від звичайного капіталовкладення.

Практично, інновація являє собою методологічно та науково обґрунтовану радикальну зміну технології виробництва, яка безпосередньо впливає на продуктивність факторів виробництва та спосіб їхнього поєднання, а отже, забезпечує видозміну виробничої функції. За визначенням, інновація в соціально-економічній системі є способом якісно ефективнішого використання ресурсів. Отже, навіть за збереження наявної диспозиції факторів виробництва відбувається збільшення обсягів виробництва. У загальнішому вигляді, **інноваційна інвестиція є «ресурсощадним» вкладенням, яке забезпечує значно більшу за середню по економіці економічну віддачу** (зрозуміло, з відповідним підвищенням рівня підприємницького ризику).

Таким чином, **стратегічний суспільний ефект інновацій** полягає в тому, що вони:

- здійснюють прискорення зростання продуктивності факторів виробництва, що важливо за умов дефіцитності принаймні одного з них;
- забезпечують прискорення зростання обсягів виробництва;
- прискорюють структурні зрушення, сприяють перерозподілу ресурсів на перспективні напрями суспільно-економічного розвитку;
- поліпшують статус країни в глобальній економіці та національну конкурентоспроможність.

Отже, **інноваційний розвиток** можна охарактеризувати як *процес структурного вдосконалення національної економіки, який досягається переважно за рахунок практичного використання нових знань для зростання обсягів суспільного виробництва, підвищення якості суспільного продукту, зміцнення національної конкурентоспроможності та прискорення соціального прогресу в суспільстві.*

З вищенаведеного визначення слідує, що стимулювання інноваційного розвитку не може бути обмеженим лише точковим стимулюванням вибраних тем досліджень чи розробок, а має бути спрямоване на створення умов для масового пошуку результативних шляхів технологічних змін і швидкої підтримки позитивних знахідок. Відтак головним завданням **інноваційної політики держави** є забезпечення збалансованої взаємодії наукового, технічного і виробничого потенціалів, розробка та впровадження механізму активізації інноваційної діяльності суб'єктів підприємництва, поширення інновацій по усіх сферах національної економіки.

Об'єктом інноваційної політики виступають не лише і не стільки окремі наукові чи виробничі підприємства, але також налагодженість та стабільність їхнього взаємозв'язку, системність взаємодії в процесі створення інновацій. Досвід США, країн Західної Європи, так само як і ЄСРП, показав, що при інтенсивному освоєнні інновацій більшість учасників інноваційного циклу перебувають, здебільшого, у відносинах організаційної спорідненості. Наприклад, у рамках ТНК

на Заході, у рамках одного відомства в колишньому СРСР. Отже, посилюється необхідність цілеспрямованого, системного управління цим процесом, узгодженої взаємодії науковців та спеціалістів різних галузей знань для пошуку і розробки необхідних технологічних процесів, визначення оптимальних режимів роботи, створення устаткування. Не випадково, що саме в процесі управління великими інноваційними проектами були створені і поширились програмно-цільові методи управління.

А тепер звернемось до іншого поняття – *«модернізація»*, та спробуємо розглянути схожість та відмінність його змісту від змісту поняття «інновація».

Поняття «модернізація» є близьким до поняття «інновація», але неспівпадінь в їх змісті так багато, що не є абсурдним словосполучення «інноваційна модернізація». Отже, «модернізація» - це перехід від традиційного аграрного суспільства до світського, міського й індустріального. Переважною більшістю теоретиків модернізація розглядається як соціальний та цивілізаційний процес спрямованої трансформації суспільств, який розгортався протягом XVI-XX ст.

Модерними вважаються суспільства, розвиток яких у загальних рисах спирається на науку (перш за все природознавство), техніку, індустрію і демократію. Згідно із сучасними теоріями модернізації, розвинутою може вважатися та країна, яка має значний рівень індустріалізації, стабільний економічний розвиток, віру суспільства у силу раціонального наукового знання як основу прогресу, високий рівень та якість життя, розвинуті політичні структури, вагому частку середнього класу у структурі населення; суспільства, які не відповідають цим критеріям, належать або до «традиційних», або до «перехідних».

Модернізація тісно пов'язана з капіталізмом, по суті капіталізація і модернізація в західних суспільствах були одним і тим же процесом. Економічна модернізація передбачає інтенсифікацію процесу економічного відтворення, котра досягається завдяки зростанню спеціалізації та диференціації праці, енергетичного устаткування виробництва, перетворення науки на виробничу (економічну) силу та розвитку раціонального управління виробництвом.

Отже, багато в чому модернізація є близькою до інновації. З іншого боку, можливою є *демодернізація за наявності інновацій* (африканські країни, ісламські країни, Україна та Росія постперебудовчих часів та перших років незалежності, коли відбувалося повалення колоніальних чи авторитарних режимів, зорієнтованих на модерністські проекти, повернення до певних традиційних форм соціальної організації, господарювання, з одночасним залученням інновацій, що зародилися в надрах цих держав, але не мали реалізації, пригнічені існуючими до цього режимами), *авторитарна модернізація* (Китай, Японія, сталінський СРСР), *наздогінна модернізація*, (індустріальна наздоганяюча модернізація й політика «примусу до інновацій», можливе економічне зростання без розвитку) та *інноваційна модернізація*.

В умовах постіндустріального розвитку саме національний креативний клас є основним генератором і джерелом інновацій, саме він створює символічний капітал нації. У ситуації, де він пригнічений, розсіяний, маргіналізований, інновації доводиться експортувати ззовні, що характерно для *наздоганяючих модернізацій*.

За авторитарного політичного режиму модернізація можлива і здійсненна. Історія сповнена прикладів більш-менш успішних **авторитарних економічних модернізацій**, коли індустріальне оновлення відбувалося за збереження політичної несвободи (сталінський Радянський Союз, гітлерівська Німеччина, Китай, Південна Корея, Японія, Сінгапур, Тайвань, Таїланд, Малайзія, Індонезія, ОАЕ, Чилі за Піночета, сучасна Білорусь). **Правильним є інше: в умовах авторитаризму неможлива інноваційна модернізація, можлива лише індустріальна наздоганяюча модернізація й політика «примусу до інновацій», можливе економічне зростання без розвитку.** Навіть «найпросвіченіший авторитаризм» може бути ефективним протягом коротких періодів і лише в екстремальних ситуаціях (війна, повоєнна розруха). Але на тривалих часових відрізках він веде до соціальної стагнації, зупинки розвитку та демодернізації. Авторитарна модернізація успішна лише там, де є традиційне суспільство, де є невичерпний запас невибагливих людей, які живуть за його законами. Наприклад, сталінська індустріальна модернізація могла бути реалізована лише в аграрній країні, за умов властивого як СРСР, так і всьому Західному світу душевного підйому, пов'язаного з вірою в реалізацію всеохоплюючого проекту його реорганізації на засадах Розуму, Прогресу та Справедливості (зрозумілих, правда, в різних країнах по-різному) й лише за допомогою вкрай жорстких методів (аж до терору й Голодомору). Але в сучасній Україні від традиційного суспільства залишилося дуже мало, більшість українців — сучасні цивілізовані люди, які знають свої права, люблять комфорт, не вірять у великі ідеологічні проекти, які передбачають звитягу і самозречення сьогодні заради світлого завтра, і неготові до **мобілізації, прояву надзусиль і недоспоживання.**

Різні типи модернізації у великій мірі різняться між собою також функціональною роллю держави у модернізаційному процесі. При авторитарній модернізації постановкою цілей і завдань розвитку займається владна корпорація та бюрократія, при інноваційній модернізації ці завдання повинні визначатися під час діалогу між державою та суспільством. Головний суб'єкт авторитарної модернізації — верховна влада й бюрократія; головний суб'єкт інноваційної модернізації — креативний клас. У авторитарній модернізації держава виступає ініціатором і єдиним суб'єктом змін, у інноваційній — лише замовником.

Після Другої світової війни в світі набула популярності **модернізаційна концепція «девелопменталізму»** (developmentalism), у якій головним суб'єктом є держава розвитку. Деякі країни Південно-Східної Азії, Латинської Америки та Ірландія саме їй завдячують своїм «економічним дивом». Керівники сучасного Казахстану прямо підкреслюють, що саме «девелопменталізм» лежить у основі їхньої стратегії розвитку країни. Цю концепцію за критерієм балансу інтересів держави, суспільства в цілому й недержавних структур можна розглядати десь посередині між концепціями авторитарної мобілізаційної модернізації та модернізації інноваційної. Проте обов'язкова умова девелопменталістських стратегій — монолітність державного апарату й національного політичного класу в їхній волі до розвитку країни. Подібні тенденції в сучасній Україні, безсумнівно, відсутні.

2. Інноваційна політика держави та її значення для України.

Традиційний для міжнародних відносин епохи протистояння двох наддержав – США та СРСР, епохи холодної війни та початку глобалізаційних процесів, поділ усіх країн на «перші», «другі» та «треті» країни, сьогодні відійшов у історію. Актуальним для сьогодення є поділ усіх держав на країни «першого ешелону» та «другого ешелону». І базується цей поділ на відмінному від ідеологічного змісту чи сировинного багатства критерії. Цей критерій – рівень інновативності розвитку тої чи іншої країни. Перехід до інноваційної моделі розвитку економіки — найхарактерніша прикмета сучасного етапу розвитку в країнах «першого ешелону». Реалізація економічних цілей суспільства пов'язана з інноваційним типом розвитку, в основі якого закладений безперервний і цілеспрямований процес пошуку, підготовки та реалізації інновацій, які дають змогу не тільки підвищити ефективність функціонування суспільного виробництва, а принципово змінити способи його розвитку.

Інновації, особливо у промисловості, — суттєвий елемент підвищення ефективності економіки. Промислова інновація починається з ідеї і проходить фази дослідження, розробки та створення нових зразків продукції, технологій чи послуг та їх комерціалізацію. Завдяки інноваціям стають життєздатними малі і середні підприємства. Часто вони притягають до себе «розсіяні» підприємницькі таланти і залучають висококваліфіковану робочу силу, яка забезпечує випуск продукції поліпшеної якості, творчий характер і ефективність роботи таких підприємств.

Активна реалізація інноваційних процесів — спосіб повернення до життя навіть традиційних видів економічної діяльності. Він полягає у повторному вливанні в них рушійних сил, здатних забезпечити конкурентоспроможність і створити нові робочі місця за допомогою цілеспрямованого розвитку всієї технологічної бази. Тут використовують цілу низку технологій. Це не тільки електроніка, інформаційні технології, засоби гнучкої автоматизації, нові технології одержання, переробки й обробки матеріалів, способи і засоби економії енергії, а також і тип організації, що краще реагує на потреби виробничого процесу і ринку, сприяє зменшенню витрат і усуненню «вузьких» місць.

Конкурентоспроможну нішу неминуче буде втрачено тими підприємствами та організаціями, яким не вдалося оцінити важливість безупинної й багатоаспектної реалізації інновацій.

Глобалізація, яка стала однією з визначальних характеристик світової економіки кінця XX – початку XXI століть, поставила перед урядами багатьох країн проблему пошуку нових форм і методів адаптації національного економічного та політико-правового середовища до сучасних вимог здійснення міжнародних економічних відносин. Швидкі зміни чинників, які визначають конкурентоспроможність фірм на світових ринках, динамічний розвиток глобального середовища змушують уряди при формуванні умов економічного зростання і процвітання нації дедалі активніше звертатися до проблем забезпечення національної конкурентоспроможності у глобальному масштабі. Досвід останніх десятиліть дає змогу зробити деякі висновки щодо змісту основних чинників конкурентоспроможності національної економіки. Серед них важливими є:

- **посилення уваги до механізмів інноваційно-промислової політики, покликаних забезпечувати конкурентоспроможність в стратегічній перспективі.** Посилення спеціалізації країн у міжнародному поділі праці та їхнє прагнення розмістити на власній території переваги, які стануть визначальними у конкурентній боротьбі третього тисячоліття, вказують на відведення цим перевагам чільного місця в державній стратегії;

- **поширення політики сприяння розвитку «людського капіталу».** Політика доходів, зокрема, спрямовується на недопущення зниження рівня та якості життя населення. За допомогою «інвестицій в людину» держава зменшує витрати національних компаній на освіту та охорону здоров'я найманих робітників, а також розширює ємність внутрішнього ринку збуту.

Як слідує з викладеного вище, країни у сучасному світі змушені здійснювати пошук прийнятної моделі економічного розвитку, яка б забезпечувала національну конкурентоспроможність і орієнтувала національну економіку на довгострокове зростання. Невдачі та прорахунки на цьому напрямі призводять до перманентних кризових потрясінь та збільшення диференціації.

Концепція національної конкурентоспроможності заснована на ефективному використанні у світовому поділі праці *порівняльних переваг* національних економік для експорту продукції до країн, де таких переваг немає, і імпорту продукції з країн, які мають переваги в порівнянні з національною економікою країни-імпортера. Так от, друга половина ХХ століття характеризувалася переходом від *статичних порівняльних переваг*, які є природно заданими для країни, до *динамічних*, які впливають із здійснення національним урядом та корпоративним сектором конкурентної політики. Значний прорив в технологіях та інформаційній сфері спонукає країни орієнтуватися на нові джерела конкурентних переваг та створювати їх. Сучасний етап пов'язаний із зайняттям чільного місця серед складових динамічних порівняльних переваг науково-технічними досягненнями та інноваціями на всіх стадіях життєвого циклу продукту, починаючи від створення товару або послуги, через просування його від виробника до споживача та закінчуючи наступною утилізацією.

З огляду на те, що на ринку фігурує і конкурує вже не окремий товар, а комбінований пакет товарів, послуг та інформації, конкурентоспроможність продукції залежить вже не лише від її конкретного виробника, а й від спроможності національного зокрема і глобального загалом середовища і його учасників до супроводження й використання цього продукту. Різко зростає вимога до цілісності цього середовища, кваліфікованості, дисциплінованості, платоспроможності його учасників. Саме це є причиною того, що перехідні країни поки що не в змозі оволодіти належним чином засадами конкурентоспроможної діяльності в глобальній економіці.

Інтегруюча властивість нової економіки веде до розвитку децентралізованих взаємозв'язків між суб'єктами господарювання, громадянськими та ринковими інститутами на національному та наднаціональному рівнях. **Це обумовлює постійне посилення обмежень дієздатності національних урядів та, відповідно, загострює важливість кваліфікованих та ефективних управлінських дій суб'єктів**

господарювання, які повинні бути здатними забезпечувати власну конкурентоспроможність в сучасній глобалізованій економіці.

На початку ХХІ століття процес створення та нагромадження нових знань привів до переходу до якісно нового стану: знання стали самостійною продуктивною силою. Сучасна «нова економіка» – це виробництво і використання нових знань, перетворення їх на повноцінний фактор виробництва, який відіграє провідну роль у системі факторів.

Знання визначальним чином впливають не лише на сферу виробництва, але й на структуру та обсяги споживання. Переважна частина споживання мешканців найбільш розвинених країн світу складається з товарів, потреба в яких та вміння користування якими стали можливими лише завдяки найновітнішим досягненням науки й техніки (комп'ютерна техніка, аксесуари, комплектуючі й програми, засоби телекомунікації і транспорту тощо). За таких умов важливість дослідження ринкової кон'юнктури, індивідуалізації підходів до споживача та продукту піднімається на значно вищій щабель.

Отже, в сучасному світі відбувається переоцінка основних цінностей. Від економічної спрямованості суспільство переходить до інноваційної, від нагромадження матеріального багатства як основи особистого добробуту – до нагромадження інформації як основи суспільного прогресу. Не так володіння матеріальними благами, як володіння інформацією та інтелектуальним потенціалом визначають місце людини в сучасному суспільстві. Інвестиції в людський капітал і формування на цій основі інтелектуального капіталу суспільства перетворюються на пріоритетний загальнонаціональний інтерес.

Інноваційний тип економічного розвитку дедалі більше стає тим фундаментом, який визначає економічну міць країни та її перспективи на світовому ринку. Основною ознакою сучасного розкладу сил в світі є суттєвий відрив країн-лідерів, що створюють «інноваційний анклав» у світі, від менш потужних країн, які змушені повністю залежати від позиції «активних гравців». В країнах, що належать до інноваційних лідерів, спостерігається висока концентрація найбільш рентабельних видів бізнесу (з найбільшим вмістом доданої вартості в ціні продукту), переважно високотехнологічна структура національного виробництва, винесення за межі власної країни промислово-технологічного циклу виробництва, які є екологієємними, ресурсоємними тощо, зосередження найбільших фінансових потоків. Попри те, що між цими країнами спостерігається жорстка конкуренція за високорентабельні види діяльності, у випадках виникнення спільної загрози існуванню чинної соціально-економічної моделі вони об'єднують свої зусилля для реалізації спільної політики щодо джерел цієї загрози.

З іншого боку, висока залученість в глобальні стосунки та орієнтація на інноваційний тип розвитку містять в собі й неабиякі загрози щодо перспектив сталості такого розвитку. Явище фінансових «мильних бульбашок» притаманне саме потужним економікам, які найбільше орієнтуються на інноваційний тип розвитку. Потужний регуляторний та фінансовий потенціал дозволяє «гасити» небезпечні прояви, які виникають внаслідок ейфорії від здобутків інформаційних виробництв, регіональної та міжнародної інтеграції, спекулятивних дій тощо. Отже, управлінський аспект інноваційного розвитку, активна залученість держави у

регулювання та одночасне стимулювання інноваційного розвитку та контроль над ним – обов’язкова умова сталого розвитку.

Таким чином, вірне розуміння суті інноваційних процесів, які лежать в основі сучасних моделей розвитку провідних економік світу, а також їхнього місця в цілісній суспільно-економічній системі, набуває винятково важливого значення.

В політекономічному контексті потреба цілеспрямованого державного регулювання та стимулювання інноваційних процесів пояснюється через концепцію ринкових екстерналій. Оскільки, як було зазначено вище, інновація є носієм синергетичного ефекту, наслідки її реалізації споживаються не лише її безпосереднім виконавцем-інноватором, а, в тій чи іншій мірі, всіма членами суспільства (у вигляді технічного та соціального прогресу). Завдання державної інноваційної політики полягає в тому, щоб забезпечити інтерналізацію цієї економічної екстерналії. Тобто компенсувати інноваторам ефект, який інновації здійснюють для суспільства в цілому. Така компенсація може набувати вигляду як прямого надання фінансових ресурсів через систему пільгового кредитування, оподаткування, митного обкладення, грантів тощо, так і непрямого – через надання повністю чи частково безоплатних послуг в інфраструктурній, інформаційній, правовій та інших сферах. Зокрема, в США витрати приватних фірм на науково-дослідну діяльність та розвиток з 1954 р. вираховувалися з оподаткованого прибутку, а з 1981 р. 25 % (пізніше – 10 %) цих витрат навіть вираховувалися безпосередньо із суми сплаченого підприємством податку.

Таке трактування інноваційного процесу дає підстави для принципово значимого висновку про необхідність реалізації на території країни всього циклу впровадження інновації. Адже лише в цьому разі суспільство зможе споживати екстерналії, які супроводжують інновацію, і які було оплачено державою або іншою фінансовою установою. Експорт інтелектуального продукту на ранніх стадіях інноваційного циклу веде до фактичної втрати зазначених коштів. Принагідно зауважимо, що імпорт інноваційного продукту забезпечує певну економію фінансових ресурсів на започаткування інноваційного циклу, проте, як правило, веде до значної обмеженості синергетичного ефекту від інновації. Зокрема, пожвавлення у сферах поліпшення продукту, розробки і реалізації супутніх інноваційних продуктів, стимулювання споживання цього продукту.

У світовій практиці підтримки інноваційної діяльності вироблено значну кількість **інструментів**, за допомогою яких держава реалізує необхідні функції у цій сфері. Серед них можна виділити декілька груп:

Пряма фінансова підтримка інноваційних процесів:

- безпосереднє фінансування утворення нових галузей, наукоємних виробництв тощо за рахунок коштів державного бюджету, зокрема на державних підприємствах;
- ініціювання створення та фінансування науково-дослідницьких програм, наукових центрів шляхом конкурсного відбору;
- надання безпроцентних чи пільгових позик та грантів;
- державне замовлення на інноваційні продукти;
- дотації за рахунок державного бюджету для визначених галузей, виробництв чи технологій;

- компенсація банківського процента цілком чи його частини, в разі спрямування позики на фінансування інвестицій у технологічні інноваційні зміни;
- державні виплати провідним науковим центрам та науковцям;
- компенсація науково-дослідним установам витрат, пов'язаних з налагодженням інформаційного забезпечення (підключення до всесвітньої мережі "Інтернет", організація передплати зарубіжних видань для бібліотек тощо).

Фіскальні пільги для інноваторів:

- зниження ставок податку на прибуток підприємств;
- податковий кредит інноваційним підприємствам;
- зменшення суми прибутку до оподаткування шляхом виключення з нього вартості досліджень чи освоєння нової технології;
- звільнення від деяких відрахувань до бюджету;
- звільнення від сплати податку на прибуток, який отримано власниками майнових прав інноваційних та венчурних фірм;
- відстрочка сплати імпортного мита чи звільнення від його сплати в разі ввезення товарів для реалізації інноваційного проекту;
- пільгова амортизація для фірм, визначених як інноваційні.

Інші правові, інфраструктурні, економічні та політичні інструменти підтримки інновацій:

- удосконалення законодавства про авторське право, патентних відносин;
- введення системи сертифікації та стандартів, що заохочує споживання інноваційних товарів, товарів харчування високої якості, нових медичних, будівельних, телекомунікаційних, рекреаційних, туристичних, транспортних послуг тощо;
- розвиток та підтримка системи освіти в країні: закладів загальної освіти, університетів, спеціальної фахової підготовки, системи безперервного навчання і перекваліфікації робочої сили, курсів профільного тренінгу та менеджменту;
- тимчасовий дозвіл на монополію виробника інноваційних товарів та впровадника інноваційних технологій, або, навпаки, обмеження монопольного становища, що зменшує витрати становлення нових виробників товарів чи послуг;
- створення державної інформаційної інфраструктури, розширення доступу до інформаційних мереж та банків даних, бібліотек;
- надання державних замовлень підприємствам для гарантування компенсації витрат на фінансування інновацій;
- здійснення державного лобіювання інтересів виробників інноваційної продукції на міжнародному рівні, застосування відповідного торговельного режиму та регулювання валютних курсів.

Наведімо поширені в деяких країнах засоби стимулювання інноваційних процесів:

США

Вид пільги	Розміри
1. Вилучення витрат на інноваційну діяльність, пов'язаних з основною виробничою і торговою діяльністю, із суми доходу, який оподатковується	До 20% витрат
2. Пільгове оподаткування венчурних фірм та фірм, що здійснюють інноваційну діяльність	До 20% приросту витрат на інноваційну діяльність порівняно із середньорічним рівнем цих витрат за попередні три роки. До 20% витрат компаній на програми фундаментальних наукових досліджень, що виконуються університетами за контрактами з ними
3. Відсутність оподаткування на оренду для венчурних фірм	
4. Пільговий режим амортизаційних відрахувань	Термін служби обладнання до 3-х років, а для інших фондів — до 5 років
5. Відсутність оподаткування на юридичну форму ризикового капіталу	
6. Інвестиційний податковий кредит	Зменшення податку на прибуток в розмірі від 6 до 10% загальної вартості інвестицій
7. Зменшення податку на прибуток для організацій з цінними паперами венчурних структур	60% доходу не оподатковується взагалі, а 40% оподатковується звичайними податками

Велика Британія

Вид пільги	Розміри
1. Зменшення податку на прибуток для венчурних фірм	Звичайний податок на прибуток 35%, для венчурних фірм — 25%
2. Система страхування коштів, які надаються венчурним фірмам	Державна гарантія повернення 70% середньострокових позик, що надаються на 2 - 7 років
3. Списання витрат на інноваційну діяльність на собівартість продукції (послуг)	У будь-якій сумі
4. Субсидії на здійснення досліджень із розроблення нових видів продукції чи технологій	75% витрат фірм, на яких зайнято до 50 працівників (але не більше ніж 50 тис. фунтів стерлінгів)

5. Відшкодування витрат на нововведення згідно з державними програмами субсидіювання малих інноваційних фірм	До 50%
--	--------

Німеччина

Вид пільги	Розміри
1. Дотації на підвищення кваліфікації науково-дослідного персоналу (не більше, ніж 5 співробітників від кожної фірми), а саме: на стажування у вищих навчальних закладах, наукових інститутах, інших державних чи приватних установах	На термін до 3 років
2. Цільові безоплатні субсидії підприємствам, що освоюють нову технологію	Не більше, як 54 тис. марок для придбання і монтажу нового технологічного обладнання. До 900 тис. марок для впровадження удосконалень на термін до 3 років
3. Оплата витрат на технічну експертизу проектів, оцінку можливостей патентування результатів інноваційної діяльності	До 80% витрат на інженерні та інші консультації
4. Пільгові кредити фірмам, річний продаж яких не перевищує 300 млн. марок, що вкладають кошти в модернізацію підприємства, освоєння випуску нових товарів, а також у заходи щодо раціонального використання енергії	До 50% коштів, які вкладає власник фірми

Італія

Вид пільги	Розміри
1. Пільгові кредити на технологічні нововведення (50% суми кредиту видається протягом реалізації програми модернізації і до 30% на її завершальній стадії)	До 80% вартості проекту на термін 15 років
2. Субсидії малим і середнім підприємствам видобувної та обробної промисловості на купівлю та лізинг ЕОМ	25% (32% для південних районів країни) від вартості ЕОМ
3. Зменшення прибуткового податку	До 50% витрат на науково-дослідну діяльність протягом року; до 100%

	витрат на науково-дослідну діяльність, якщо результати досліджень не можуть бути застосовані на практиці протягом року
4. Прискорена амортизація під час технічного переоснащення	45% вартості основних фондів (по 15% на рік), протягом 3 років з моменту придбання устаткування (понад звичайні норми амортизаційних відрахувань)
5. Податкові пільги у разі купівлі передової технології	До 25% від суми інвестицій для підприємств із чисельністю працівників до 100 осіб

Здійснюючи політику регулювання і стимулювання інноваційного розвитку, держава змушена постійно вирішувати проблему балансу розподілу суспільних ресурсів. Традиційна дилема суспільного вибору *“гармати чи масло”* (тобто, встановлення співвідношення між виробництвом продукції споживчого і виробничого призначення) перетворюється сьогодні на тріаду *“гармати, масло чи наука”*. Вкладаючи кошти в стимулювання споживчого попиту, суспільство відволікає їх від інвестиційного і інноваційного напрямів (точніше, ці кошти йдуть на поповнення інвестиційного потенціалу довгим шляхом, значно втрачаючи на ньому в обсязі). Рішення про концентрацію коштів на реалізацію інноваційних проектів, у свою чергу, веде до відносного зменшення обсягів споживання та поточного виробництва й інвестування. Це особливо відчутно в умовах стагнуючої економіки. Однак, як зазначав ще М. Туган-Барановський, в довгостроковій перспективі саме технологічні зрушення формують сукупний попит. Отже, **вкладаючи кошти в інновації, суспільство закладає основи довгострокової стратегії формування внутрішнього ринку товарів споживчого та виробничого призначення.**

Проблема співвідношення та взаємозв'язку інновацій і інвестицій, взагалі, вимагає окремого аналізу. Як правило, саме інвестиція є безпосереднім носієм інновації, отже, реалізація інноваційної політики у несприятливому інвестиційному кліматі практично неможлива. Проте, теоретично інновація без інвестиції також може мати місце (звісно, якщо не йдеться про базову інновацію). Зокрема, поліпшуюча інновація може бути здійснена в організаційно-збутовій, навіть технологічній сферах (без заміни основних фондів), якщо держава зможе достатньо кваліфіковано взяти на себе частину вищезгаданих ринкових екстерналій, зокрема - у вигляді інвестицій в людський капітал – перенавчання працівників, підвищення кваліфікації у сфері комерційної діяльності тощо, або в сферах інформаційного чи інфраструктурного забезпечення. Таким чином, **саме у ресурсодефіцитній економіці з ознаками несприятливого інвестиційного клімату виважена стимулююча політика держави в інноваційній сфері є особливо важливою.**

Особливості процесу економічних трансформацій накладають свої риси на реалізацію інноваційної політики. Насамперед, в перехідній економіці, яка характеризується нестабільністю економічних відносин та інституційною й

інфраструктурною недовершеністю, реалізація повного інвестиційного циклу є вельми утрудненою та потребує значних витрат. Додаткові труднощі встановлює активне входження перехідних країн до глобалізованої економіки. Підвищення відкритості економіки запроваджує суттєві обмеження ефективності економічної політики держави, в тому числі – і в інноваційній сфері. Перед урядами, які здійснюють економічні трансформації, стоїть триєдине завдання щодо здійснення структурної перебудови всього комплексу економічних відносин відповідно до потреб ринкової економіки, потреб відкритої економіки, потреб запровадження інноваційного типу розвитку та побудови основ постіндустріального суспільства. Із свого боку, запровадження інноваційного типу зростання принципово важливе для забезпечення національної конкурентоспроможності постсоціалістичних країн, економіка яких характеризується значною питомою вагою застарілих виробництв.

Відновлення економічного зростання без активізації його інноваційної складової веде в перехідній економіці, яка характеризується значною ресурсодефіцитністю, до поступового вичерпання резервів екстенсивного зростання і наростання загрози економічної депресії. Максимально повна реалізація синергетичного ефекту інноваційного розвитку видається єдино можливим способом реалізації завдання надолужування технологічного та економічного відриву від розвинених країн світу, яке стоїть перед усіма без винятку постсоціалістичними країнами.

3. Правові, інституційні та організаційні засади державного регулювання інноваційної діяльності та науково-технічної діяльності в Україні.

Сучасна нормативно-правова база (закони, укази Президента, підзаконні акти у формі постанов Уряду, наказів центральних органів виконавчої влади тощо) стосовно науково-технічної та інноваційної діяльності налічує близько 200 документів.

Зокрема, національне інноваційне законодавство включає норми Конституції України, Господарського кодексу, Закону України «Про інноваційну діяльність», Закону України «Про пріоритетні напрями розвитку інноваційної діяльності в Україні», Закону України «Про інвестиційну діяльність», Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність», Закону України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» та інших нормативно-правових актів, які визначають правові, економічні та організаційні засади державного регулювання інноваційної діяльності в Україні, встановлюють форми стимулювання державою інноваційних процесів і спрямовані на підтримку розвитку економіки України інноваційним шляхом.

Вихідні правові передумови державної інноваційної політики закладено в Конституції України. Стаття 54 гарантує громадянам свободу наукової і технічної, а також інших видів творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав. У цій самій статті визначено, що держава сприяє розвитку науки, встановленню наукових зв'язків України зі світовим співтовариством.

Законодавче забезпечення інноваційної діяльності в Україні насамперед регулюється Законом України «Про інноваційну діяльність» (ВРУ від 04.07.02 №40/IV), де представлені термінологія та основні аспекти державного регулювання у сфері інноваційної діяльності, охарактеризовано правовий режим інноваційних проектів, продуктів, інноваційних підприємств та методологію їх державної реєстрації, а також особливості фінансової підтримки та міжнародного співробітництва у сфері інноваційної діяльності.

У Законі України «Про наукову і науково-технічну діяльність» (від 13.12.1991 № 1977-XII) визначаються організаційні, правові та фінансові засади функціонування та розвитку науково-технологічної сфери.

Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» (від 08.09.2011 № 3715-VI) створює правову базу для концентрації ресурсів держави на провідних напрямках науково-технологічного оновлення виробництва, забезпечення вітчизняного ринку конкурентною, наукомісткою продукцією та виходу з нею на світовий ринок.

У Законі України «Про спеціальний режим діяльності технологічних парків» (від 16.07.1999 № 991-XIV) визначено правові та економічні засади запровадження та функціонування спеціального режиму інноваційної діяльності технологічних парків.

Також в даній сфері суспільних відносин діють Цивільний Кодекс України (глава IV «Право інтелектуальної власності»), Закони України «Про інвестиційну діяльність» (від 18.09.1991 № 1560-XII), «Про наукову і науково-технічну експертизу» (від 10.02.1995 № 51/95-ВР) тощо.

Закон України «Про інноваційну діяльність» визначає правові та організаційно-економічні засади державного регулювання інноваційної діяльності, встановлює форми стимулювання державою інноваційних процесів. **Він дає визначення інновацій — як новостворених або вдосконалених конкурентоздатних технологій, продукції або послуг, а також організаційно-технічних рішень виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва або соціальної сфери.**

А інноваційна діяльність — це діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію наукових досліджень та розробок, яка зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг.

Ми частково розглянули вище зміст цих термінів з наукової точки зору. Тепер ми розглядаємо його з точки зору законодавчої.

Закон України «Про інвестиційну діяльність» визначає *інноваційну діяльність як форму інвестиційної, яка здійснюється з метою впровадження досягнень науково-технічного прогресу у виробництво і соціальну сферу.*

Інноваційна діяльність включає:

- випуск і розповсюдження принципово нових видів техніки і технології;
- прогресивні міжгалузеві структурні зрушення;
- реалізацію довготермінових науково-технічних програм з великими термінами окупності витрат;

- фінансування фундаментальних досліджень для здійснення якісних змін у стані продуктивних сил;

- розробку і впровадження нової, ресурсозберігаючої технології, призначеної для поліпшення соціального та екологічного становища.

Державна інноваційна політика — це комплекс правових, організаційно-економічних та інших заходів держави, спрямованих на створення належних умов для розвитку інноваційних процесів в економіці, стимулювання впровадження результатів інноваційної діяльності у виробництво. Державна інноваційна політика здійснюється за такими напрямками:

- сприяння зростанню інноваційної активності;
- орієнтація на пріоритетну підтримку інновацій, які складають основу сучасного технологічного процесу;
- узгодження державної інноваційної політики з ефективною конкуренцією в цій сфері;

- захист інтелектуальної власності та інтересів національного інноваційного підприємництва;

- сприяння регіональному, міжрегіональному і міжнародному співробітництву в інноваційній діяльності.

Головною метою державної інноваційної політики є створення належних умов для ефективного відтворення, розвитку й використання науково-технічного потенціалу країни, забезпечення впровадження сучасних екологічно чистих, безпечних, енерго- та ресурсозберігаючих технологій, виробництва і реалізації нових видів конкурентноздатної продукції.

Державне регулювання інноваційної діяльності здійснюється шляхом:

- визначення і підтримки пріоритетних напрямів інноваційної діяльності державного, галузевого, регіонального і місцевого рівнів;

- формування і реалізації державних, галузевих і регіональних інноваційних програм;

- створення нормативно-правової бази та економічних механізмів для підтримки і стимулювання інноваційної діяльності;

- захисту прав та інтересів суб'єктів інноваційної діяльності;

- фінансової підтримки виконання інноваційних проектів;

- стимулювання комерційних банків та інших фінансово-кредитних установ щодо кредитування інноваційних проектів;

- встановлення пільгового оподаткування суб'єктів інноваційної діяльності;

- підтримки функціонування і розвитку сучасної інноваційної інфраструктури;

- державної реєстрації інноваційних проектів.

Пріоритетні напрями інноваційної діяльності — це законодавчо та науково обґрунтовані напрями інноваційної діяльності, спрямовані на забезпечення потреб суспільства у високотехнологічній конкурентоспроможній продукції, високоякісних послугах та збільшення експортного потенціалу країни.

Формування стратегічних пріоритетних напрямів інноваційної діяльності здійснюється центральним органом виконавчої влади у сфері інноваційної діяльності із залученням Національної та галузевих академій наук України на основі

грунтовних прогнозно-аналітичних досліджень тенденцій світового науково-технологічного розвитку, моніторингу інноваційної діяльності в країні, інноваційного потенціалу та інноваційної культури суспільства.

Держава забезпечує реалізацію стратегічних пріоритетних напрямів інноваційної діяльності через систему загальнодержавних (національних) програм економічного, науково-технічного, соціального, національно-культурного розвитку, охорони довкілля.

Реалізація середньострокових інноваційних пріоритетів загальнодержавного рівня здійснюється через державні прогнози та програми економічного і соціального розвитку України, на конкурсних засадах через державне замовлення; на галузевому та регіональному рівнях — через інноваційні програми та проекти, інноваційні проекти технопарків.

Стратегічними пріоритетними напрямками на 2011-2021 роки є:

1) освоєння нових технологій транспортування енергії, впровадження енергоефективних, ресурсозберігаючих технологій, освоєння альтернативних джерел енергії;

2) освоєння нових технологій високотехнологічного розвитку транспортної системи, ракетно-космічної галузі, авіа- і суднобудування, озброєння та військової техніки;

3) освоєння нових технологій виробництва матеріалів, їх оброблення і з'єднання, створення індустрії наноматеріалів та нанотехнологій;

4) технологічне оновлення та розвиток агропромислового комплексу;

5) впровадження нових технологій та обладнання для якісного медичного обслуговування, лікування, фармацевтики;

6) широке застосування технологій більш чистого виробництва та охорони навколишнього природного середовища;

7) розвиток сучасних інформаційних, комунікаційних технологій, робототехніки.

З метою забезпечення динамічного та ефективного управління процесами інноваційного розвитку, своєчасного внесення змін і доповнень проводиться систематичний моніторинг реалізації пріоритетних напрямів інноваційного розвитку. Подається узагальнена інформація про запроваджені заходи та досягнуті результати, яка містить такі показники:

— обсяг інноваційних капіталовкладень відносно річного рівня амортизаційних відрахувань;

— розмір доходу від інноваційних капіталовкладень за рік відносно обсягу інноваційних капіталовкладень;

— розмір сукупного фінансування розвитку науки і техніки відносно річного ВВП;

— обсяг продажу новоствореної продукції за рік відносно річного обсягу продажу;

— кількість винаходів на 1 млн. населення;

— кількість впроваджених винаходів за рік відносно їх загальної кількості.

Для реалізації інноваційних проектів суб'єктам інноваційної діяльності надається фінансова підтримка шляхом:

— повного безвідсоткового кредитування пріоритетних інноваційних проектів;

— часткового (до 50%) безвідсоткового кредитування інноваційних проектів та залучення до фінансування решти необхідних коштів виконавця проекту або інших суб'єктів;

— повної або часткової компенсації відсотків, сплачуваних суб'єктами інноваційної діяльності комерційним банкам та іншим фінансово-кредитним установам;

— надання державних гарантій комерційним банкам, що здійснюють кредитування пріоритетних інноваційних проектів;

— майнового страхування реалізації інноваційних проектів у страховиків.

Джерелами фінансування інноваційної діяльності є кошти державного бюджету України, місцевих бюджетів і бюджету Автономної Республіки Крим; власні кошти спеціалізованих державних і комунальних інноваційних фінансово-кредитних установ; власні чи запозичені кошти суб'єктів інноваційної діяльності; інвестиції фізичних і юридичних осіб; інші джерела.

Інноваційним підприємством вважається підприємство (об'єднання підприємств) будь-якої форми власності, якщо більше ніж 70% обсягу його продукції складає інноваційна продукція (продукти).

Інноваційною визнається продукція, яка є результатом виконання інноваційного проекту або виробляється вперше, є конкурентноздатною і має вищі техніко-економічні показники.

Інноваційне підприємство може функціонувати у вигляді *інноваційного центру, бізнес-інкубатора, технополісу, технопарку* тощо.

Зараз в Україні визначилися декілька організаційних форм реалізації інноваційної діяльності:

— *університетські науково-дослідні центри*, де відбувається ефективно об'єднання фінансових ресурсів, кваліфікованих наукових кадрів, матеріально-технічної бази;

— *технопарки* — акціонерні товариства, які займаються патентуванням, рекламою, маркетингом, консалтингом, лізингом, орендою в сфері науково-технічної діяльності;

— *технополіси* — якісно нова територіальна форма інтеграції науки і виробництва, що забезпечує високі темпи науково-технічного розвитку за рахунок можливостей регіону;

— *бізнес-інкубатори* — дрібні наукомісткі фірми, на яких створені сприятливі умови для створення сучасних наукових продуктів, навчання кадрів, стимулювання власного бізнесу;

— *венчурні підприємства* — малі підприємства, які забезпечують зв'язок між фундаментальними дослідженнями і масовим виробництвом, спеціалізуються на розробці нових наукових ідей та їх втіленні у виробництво.

Відповідно до Закону України «Про інноваційну діяльність» ***об'єктами інноваційної діяльності*** виступають:

- інноваційні програми і проекти;

- нові знання та інтелектуальні продукти; виробниче обладнання та процеси;

- інфраструктура виробництва і підприємництва; організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру і якість виробництва і (або) соціальної сфери;
- сировинні ресурси, засоби їх видобування і переробки; товарна продукція;
- механізми формування споживчого ринку і збуту товарної продукції.

Інноваційний продукт – результат науково-дослідної і (або) дослідно-конструкторської розробки (нові конкурентноздатні товари чи послуги), що відповідає вимогам Закону України «Про інноваційну діяльність». Інноваційний продукт є результатом виконання інноваційного проекту і науково-дослідною і (або) дослідно-конструкторською розробкою нової технології (в тому числі - інформаційної) чи продукції з виготовленням експериментального зразка чи дослідної партії і відповідає таким вимогам:

а) він є реалізацією (впровадженням) об'єкта інтелектуальної власності (винаходу, корисної моделі, промислового зразка, топографії інтегральної мікросхеми, селекційного досягнення тощо), на які виробник продукту має державні охоронні документи (патенти, свідоцтва) чи одержані від власників цих об'єктів інтелектуальної власності ліцензії, або реалізацією (впровадженням) відкриттів. При цьому використаний об'єкт інтелектуальної власності має бути визначальним для даного продукту;

б) розробка продукту підвищує вітчизняний науково-технічний і технологічний рівень;

в) в Україні цей продукт вироблено (буде вироблено) вперше, або якщо не вперше, то порівняно з іншим аналогічним продуктом, представленим на ринку, він є конкурентноздатним і має суттєво вищі техніко-економічні показники.

Інноваційний проект – комплект документів, що визначає процедуру і комплекс усіх необхідних заходів (у тому числі інвестиційних) щодо створення і реалізації інноваційного продукту і (або) інноваційної продукції. Будь-який інноваційний проект передбачає участь таких безпосередніх економічних агентів: розробник (власник) змісту проекту; інвестори, що здійснюють фінансування розробки і реалізацію проекту; підприємство (підприємства), на покращення діяльності яких спрямований інноваційний продукт; споживачі продукції. В основі інноваційного процесу лежить створення, впровадження і поширення інновацій, необхідними властивостями яких є науково-технічна новизна, практичне їх застосування і комерційна реалізованість з метою задоволення нових суспільних потреб. Ефективність інноваційного процесу визначається лише після впровадження інновації, коли стає зрозуміло, в якій мірі вона задовольняє потреби ринку.

Організаційну, правову та економічну підтримку інноваційної діяльності на різних рівнях і різних формах забезпечує інноваційна інфраструктура – сукупність підприємств, організацій, установ, їх об'єднань, асоціацій будь-яких форм власності, що надають послуги із забезпечення інноваційної діяльності (консалтингові, маркетингові, інформаційно-комунікативні, освітні, юридичні, тренінгові тощо).

Суб'єктами інноваційної діяльності можуть бути фізичні і (або) юридичні особи України, фізичні і (або) юридичні особи іноземних держав, особи без громадянства, об'єднання цих осіб, які провадять в Україні інноваційну діяльність і (або) залучають майнові та інтелектуальні цінності, вкладають власні чи запозичені

кошти в реалізацію в Україні інноваційних проектів. При цьому під інноваційним підприємством прийнято вважати інноваційний центр, технопарк, технополіс, інноваційний бізнес-інкубатор тощо - підприємство (об'єднання підприємств), що розробляє, виробляє і реалізує інноваційні продукти і (або) продукцію чи послуги, обсяг яких у грошовому вимірі перевищує 70% його загального обсягу продукції і (або) послуг.

Державне регулювання інноваційної діяльності здійснюється шляхом:

- визначення і підтримки пріоритетних напрямів інноваційної діяльності державного, галузевого, регіонального і місцевого рівнів;
- формування і реалізації державних, галузевих, регіональних і місцевих інноваційних програм;
- створення нормативно-правової бази та економічних механізмів для підтримки і стимулювання інноваційної діяльності;
- захисту прав та інтересів суб'єктів інноваційної діяльності;
- фінансової підтримки виконання інноваційних проектів;
- стимулювання комерційних банків та інших фінансово-кредитних установ, що кредитують виконання інноваційних проектів;
- встановлення пільгового оподаткування суб'єктів інноваційної діяльності; підтримки функціонування і розвитку сучасної інноваційної інфраструктури.

Державне регулювання інноваційної діяльності невіддільне від охорони права інтелектуальної власності, оскільки будь-яка інновація є реалізацією (впровадженням) об'єкта права інтелектуальної власності. При цьому, до них відносять: об'єкти промислової власності (винаходи, корисні моделі, промислові зразки, географічні зазначення та фірмові найменування); нетрадиційні об'єкти інтелектуальної власності (сорт рослин, породи тварин, топографії інтегральних мікросхем, комерційні таємниці, раціоналізаторські пропозиції); об'єкти авторського права (комп'ютерні програми, компіляції даних, твори літератури та мистецтва) й суміжних прав (виконання творів, фонограми й відеограми, передачі організацій мовлення).

Суб'єктам інноваційної діяльності для виконання ними інноваційних проектів може бути надана фінансова підтримка шляхом:

а) повного безвідсоткового кредитування (на умовах інфляційної індексації) пріоритетних інноваційних проектів за рахунок коштів Державного бюджету України, коштів бюджету Автономної Республіки Крим та коштів місцевих бюджетів;

б) часткового (до 50%) безвідсоткового кредитування (на умовах інфляційної індексації) інноваційних проектів за рахунок коштів Державного бюджету України, коштів бюджету Автономної Республіки Крим та коштів місцевих бюджетів за умови залучення до фінансування проекту решти необхідних коштів виконавця проекту і (або) інших суб'єктів інноваційної діяльності;

в) повної чи часткової компенсації (за рахунок коштів Державного бюджету України, коштів бюджету Автономної Республіки Крим та коштів місцевих бюджетів) відсотків, сплачуваних суб'єктами інноваційної діяльності комерційним банкам та іншим фінансово-кредитним установам за кредитування інноваційних проектів;

г) надання державних гарантій комерційним банкам, що здійснюють кредитування пріоритетних інноваційних проектів;

д) майнового страхування реалізації інноваційних проектів у страховиків відповідно до Закону України «Про страхування».

Найважливішими джерелами недержавної системи фінансування інноваційних проектів є: власні кошти підприємств; кошти, що мобілізуються шляхом емісії цінних паперів; кредити комерційних банків; спеціалізовані і благодійні фонди; кошти інвестиційних компаній, зацікавлених у швидкому випуску нової продукції; венчурний капітал. Так, венчурні (ризикові) фірми не повертають вкладені у них інвестором кошти і не виплачують відсотки за них, однак інвестор отримує права інтелектуальної власності на всі запатентовані і не запатентовані ("ноу-хау") інновації та засновницький прибуток від ризикових підприємств у тому випадку, коли вони досягають успіху.

Економічна теорія та практика пропонують широкий спектр заходів державного впливу на інноваційну діяльність. Проблема полягає в тому, щоб з урахуванням ситуації в країні вибрати найприйнятніші з них. Ідеться передусім про розроблення та реалізацію механізмів стимулювання інноваційної діяльності на основі податкових методів, які широко використовуються у світі.

Механізми стимулювання на основі податкових методів можуть застосовуватися лише за умови дотримання певних критеріїв.

1. Адекватність регулювання — відповідність наявного стану економіки країни і неприпустимість простого перенесення досвіду інших країн.

2. Рациональне поєднання бюджетних та податкових методів регулювання.

Група бюджетних методів — державна фінансова підтримка конкретних інноваційних програм і проектів; секторів, технологій, які визнано пріоритетами, — шляхом надання субсидій, розміщення державних замовлень, проведення державних закупівель, надання кредитів.

Група податкових методів — пільговий режим оподаткування суб'єктів інноваційної діяльності; застосування прискореної амортизації.

3. Прогнозованість регулювання — врахування так званих вторинних наслідків.

4. Чіткість регулювання — і органи влади, і суб'єкти інноваційної діяльності повинні розуміти, з якою метою ту чи іншу пільгу запроваджено і який вид діяльності нею підтримується.

5. Послідовність регулювання — дотримання обраної державою політики впродовж певного періоду.

6. Ефективність регулювання — досягнення визначених цілей.

Податкове регулювання — це система заходів у сфері оподаткування, що охоплює всю різноманітність організаційно-правових форм економічних агентів.

За допомогою податкового механізму держава активно впливає на структуру суспільного відтворення, забезпечуючи сприятливі умови для прискореного накопичення капіталу в перспективних та пріоритетних галузях і сферах, до яких належить і сфера інноваційна.

Найпоширенішими методами податкового регулювання є:

- зміна обсягів податкових надходжень;

- заміна одних форм чи способів оподаткування на інші;
- диференціація ставок оподаткування;
- зміна пільг і знижок; їх переорієнтація за напрямками, об'єктами й платниками (повне або часткове звільнення від податків, відстрочення платежів чи звільнення від заборгованості та повернення сплачених сум).

Податкова політика має бути спрямована на стимулювання інноваційної активності суб'єктів господарювання, зростання їх власних джерел фінансування інноваційних проектів всього інноваційного циклу — від створення до освоєння і успішного споживання інноваційного продукту.

Інноваційна модель розвитку економіки може бути реалізована завдяки відповідній економічній політиці, найважливішою ланкою якої є бюджетна й податкова системи. *При цьому слід враховувати світовий досвід у напрямі використання потенціалу податкових пільг.*

Досвід високорозвинених країн засвідчує складність і суперечливість використання податкових важелів для активізації інвестицій-но-інноваційних процесів.

Досвід країн з високим рівнем розвитку технологій пропонує використання таких видів податкових пільг, які стимулюють інноваційну діяльність:

- надання дослідницького та інвестиційного податкового кредиту (відстрочення податкових платежів у частині затрат з прибутку на інноваційну діяльність), який доцільно використовувати для технологічної модернізації виробництва з метою зміцнення його конкурентоспроможності;
- надання цільових інвестиційних та інноваційних податкових пільг для виконання особливо важливих замовлень, програм або проектів із створення, впровадження та використання результатів науково-дослідних розробок у реконструкції виробництва;
- податкових знижок у вигляді звільнення від оподаткування частини прибутку, що реінвестується у технологічне переозброєння виробництва чи в науково-дослідну роботу як доповнення до амортизаційних відрахувань;
- цільових інвестиційних та інноваційних податкових пільг у межах санації технологічного переозброєння виробництв, що перебувають на стадії банкрутства;
- зменшення податків під приріст інноваційних витрат;
- «податкових канікул» впродовж кількох років на прибуток від реалізації інноваційних проектів;
- пільгового оподаткування дивідендів юридичних і фізичних осіб, отриманих від акцій інноваційних організацій;
- використання податкових зон («гаваней») з особливим пільговим режимом оподаткування в межах технопарків, технополісів, науково-промислових зон;
- створення спеціальних інвестиційних, інноваційних, наукових фондів, що формуються з відрахувань від фонду заробітної плати і прибутку компаній, звільнених від податку на прибуток;
- індексації наявних інвестиційних та інноваційних податкових пільг для збереження їх діяльності в умовах інфляції;
- надання пільг залежно від пріоритетності проектів, що виконуються;

- пільгового оподаткування прибутку, одержаного в результаті використання патентів, ліцензій, «ноу-хау» та інших нематеріальних активів, що належать до інтелектуальної власності;
- зменшення оподатковуваного прибутку на суму вартості приладів та обладнання, що передаються вищим навчальним закладам, НДІ та іншим організаціям;
- вирахування з оподатковуваного прибутку внесків до благодійних фондів, діяльність яких пов'язана з фінансуванням інновацій;
- зарахування частини прибутку інноваційної організації на спеціальні рахунки з подальшим пільговим оподаткуванням за умови використання цих коштів на інновації;
- звільнення (на 2—3 роки від часу створення) від податку на прибуток підприємств, які належать до найновіших галузей промисловості;
- територіальні знижки (надбавки) до встановлених податкових пільг для регулювання регіональних особливостей інноваційного розвитку територіальних комплексів;
- податкових пільг для приватних підприємств, які сприяють реалізації державних науково-технічних, інноваційних та інвестиційних програм.

Загальна мета стимулювання реалізації інвестиційно-інноваційних проектів полягає у зменшенні податкового зобов'язання платника податку шляхом як прямого його зниження, так і використання непрямого механізму, що передбачає застосування відстрочення або розстрочення податкового платежу, що, власне, є прихованою формою кредиту.

4. Проблеми на шляху інноваційного розвитку, їх причини та способи подолання.

Вичерпання чинників екстенсивного економічного розвитку обумовлює постійне посилення уваги до пошуку нових факторів прискорення економічної динаміки, адекватних сучасному стану розвитку світової економіки. Відтак запровадження в Україні інвестиційно-інноваційної моделі економічного зростання з політичної мети перетворюється на об'єктивну необхідність, альтернативою якій є занепад національної економіки, втрата економічного, а, можливо, й національного суверенітету. Отже, зайвим є переконування громадськості та фахівців у необхідності радикальної активізації інноваційної діяльності в Україні, яке має надати суспільно-економічному розвитку інноваційного характеру. Нині йдеться вже не про доцільність чи можливість створення системи підтримки технологічних змін, а про концептуальні основи, критерії, інструменти й механізми економічної політики, яка в рамках нинішніх фінансових, структурних та інституційних обмежень була б спроможною забезпечити зростання інвестицій у технологічні зміни та належну мотивацію інноваційного підприємництва. На жаль, поки що основна маса фахових дискусій зосереджена навколо нагальних, проте тактичних проблем бюджетного розподілу, реформування податкової системи, монетарної політики тощо. Власне інноваційна складова розвитку залишається переважно поза увагою фахового наукового аналізу. Тому реальною залишається загроза

перетворення поняття «перехід до інноваційної моделі розвитку» на формальне гасло, відірване від перебігу реального економічного життя країни.

Коли ми говоримо про позитивні тенденції щодо рівня ВВП в Україні, ми забуваємо звернути увагу на його структуру, не усвідомлюючи, що саме остання визначає реальний «розвиток» і «покращення життя населення». А чи можливо шляхом впливу розвитку інноваційних процесів якимось чином якісно і ефективно змінити структуру ВВП і яку роль при цьому повинні відігравати саме державні законодавчі та виконавчі органи влади? Хто повинен бути, у першу чергу, зацікавлений у розвитку та забезпеченні інноваційних процесів? Чи можливо взагалі в Україні при постійному порушенні балансу влади на рівні міністерств та між міністерствами зорганізувати, створити та впровадити систему організаційно-економічного та інформаційного забезпечення інноваційних процесів? Ці та ще багато інших роздумів та питань можна сформулювати у результаті аналізу тенденцій інноваційного розвитку України.

Головна особливість системи економічного стимулювання інноваційної економіки полягає в її складності та динамічності, що потребує втілення багаторівневої концепції формування. До суперечностей, що стосуються економічного стимулювання становлення та розвитку економіки, слід віднести такі:

1. Неефективність механізмів державного регулювання, що виявилось у втраті монополії держави на окремі ланки функціонування системи інноваційної економіки, зокрема освіти й науки, і як наслідок — у деструкції їх стабільності, руйнуванні єдності процесу переходу до інноваційної економіки, зниженні наукомісткості ВВП. Йдеться, зокрема, про:

- недосконалу комерціалізацію зазначених галузей;
- нерівноправність громадян щодо здобуття освіти;
- брак гарантії стосовно її якості, асиметрію в структурі підготовки фахівців відповідно до потреб економіки знань;
- зниження ефективності відтворення кадрів;
- поглиблення професійних та інституційних розривів між окремими ланками системи економіки знань.

2. Низька результативність взаємозв'язку державного управління з механізмами самоорганізації — здатності до саморозвитку, що призводить до неефективного використання зовнішніх та внутрішніх джерел розвитку. Це виявляється у:

- повільному становленні інноваційної економіки;
- неоптимальних темпах розвитку недержавної інфраструктури та змішаних організаційних форм;
- недостатньому рівні диверсифікації джерел фінансування;
- браку відкритих, демократичних моделей управління.

3. Неефективність бюджетно-податкової політики, а саме:

- відсутність функціонально-структурної спадковості щодо державних видатків, послідовності через порушення законодавчо встановлених обсягів державної підтримки;
- накладення мораторію на механізми, що забезпечують втілення основ стимулювання освіти і науки, які визначають інтелектуальний рівень нації;

- брак раціонального співвідношення у фінансуванні окремих елементів складових інноваційної економіки, зокрема через необґрунтований їх перерозподіл у межах загальних і недостатніх обсягів фінансування;
- обмежене використання прямих і непрямих форм підтримки і стимулів;
- брак належного контролю за цільовим та ефективним використанням ресурсів.

Становлення інноваційної економіки в Україні відбувається за наявності сформованої суперечності між об'єктивними закономірностями суспільного розвитку (стосовно потреби в інтелектуалізації суспільства) й умовами її розвитку та реалізації. Це відповідно зумовлює ідеологію формування системи економічного стимулювання, складові цієї системи та взаємозв'язки між ними.

За всієї значущості ринкових механізмів важливо зберегти та якісно вдосконалити регуляторну роль держави в стимулюванні інноваційної економіки. Йдеться передусім про розроблення і втілення широкомасштабної довгострокової стратегії розвитку освіти й науки, що передбачає їх перетворення на важливу складову економіки знань. Потрібно модернізувати систему освіти й науки в гнучку, динамічну індустрію, що забезпечить «виробництво інтелекту» через нові освітні технології, форми й методи навчання і виховання, ведення науково-дослідних робіт і відповідну фінансово-кредитну політику.

У стимулюванні інноваційної діяльності слід дотримуватися певних напрямів:

У сфері правового забезпечення — закріплення в сучасному законодавстві нових тенденцій, що стосуються захисту прав автора, конструктора, консультанта, науковця, вчителя, зв'язків із споживачами освітніх послуг тощо.

В організаційній сфері актуальними є такі завдання:

- розвиток ринку освітніх послуг;
- встановлення нових зв'язків між вищою й середньою школою, вищою освітою та ринком праці;
- зміна структури і стилю центрального й регіонального управління інноваційною економікою;
- створення змішаних організаційних форм;
- створення університетів при академічних інститутах та базових кафедр при науково-дослідних установах.

Завданнями сфери економічного стимулювання є:

- розмежування використання бюджетного і позабюджетного фінансування, основні напрями якого сконцентровані нині на обґрунтуванні політики цін за навчання та політики витрачання позабюджетних коштів;
- встановлення державних нормативів видатків на особу, яка навчається;
- встановлення прямої залежності між обсягами фінансування та рівнем освітніх послуг;
- створення фондів підтримки освіти та пріоритетних спеціальностей.

Основним заходом на цьому шляху має стати чіткий розподіл функцій управління, з урахуванням того, що в умовах створення громадянського суспільства воно повинно здійснюватись у специфічних умовах сьогодення не лише адміністративними, а й громадськими органами.

Українське суспільство вкрай зацікавлене в проведенні модернізації, за якої в модернізаційних процесах буде задіяна максимальна кількість представників активних соціальних груп. Для цього необхідна зміна модернізаційної парадигми — з авторитарної на інноваційну. Проте інноваційна модернізація в Україні має жорстких противників, у першу чергу, тих, хто не отримуватиме у разі реалізації інноваційного шляху розвитку швидкої вигоди — відкритої чи «тіньової» — від капіталовкладень. І це не лише певні корумповані кола. Це й представники сировинної, «металургійної» олігархії, й чиновники, чиї інтереси та владні поривання можуть реально постраждати від раціоналізації та децентралізації системи державного управління. Це також і прості громадяни, які втомилися від постійного стану «мобілізованості» на благо модернізації, позитивних наслідків якої вони так і не відчували.

Крім того, в разі проведення інноваційної модернізації держава може піти на максимальні поступки суспільству й усілякі самообмеження. Наприклад, верховна влада має стримувати контрмодерністські тенденції, обмежувати свавілля державної бюрократії щодо креативного класу, повинна відмовитися від власної монополії на владу й допустити поліархію й частковий перерозподіл владних можливостей, до чого невідворотно веде впровадження соціальних і технологічних інновацій.

У контексті сучасних модернізаційних дискусій стала популярною ідея про можливість проведення модернізації «знизу», що підноситься як продуктивна протилежність модернізації «зверху». Проте, як виглядає, модернізація «знизу» — це метафора, гарний образ. Якщо держава не є учасником модернізаційних проєктів, якщо вона — гальмо модернізації, то будь-яка модернізація «знизу» буде розчавлена державним колосом, а її ініціатори — маргіналізовані.

Авторитарна модернізація проводиться завжди «зверху», на основі соціальної мобілізації. Зворотний зв'язок із суспільством і соціальні витрати для держави другорядні — держава розглядає суспільство виключно як об'єкт своєї дії, як дешевий і відновлюваний ресурс. Але інноваційна модернізація в нинішніх умовах може бути успішною лише за суб'єктності й активності креативного класу, тому вона має проводитися не «зверху» й не «знизу», а в діалозі держави (в особі як верховної влади, так і адміністративно-бюрократичної еліти) й креативного класу — на основі всебічного узгодження їхніх інтересів.

Чи може інноваційна модернізація в принципі обійтися без соціальної мобілізації? Питання важливе й дискусійне. Принаймні, мобілізаційний ривок, що супроводжується недоспоживанням населення, — це традиційне для радянського та пострадянського простору явище. Він вимагає надзусиль суспільства заради деякої абстрактної, або утилітарної мети: держава в ім'я «світлого майбутнього» пропонує народові покірливо терпіти труднощі — тут і зараз. Мобілізація завжди має істотні вади: вона викачує із суспільства життєву енергію, що, врешті-решт, завжди закінчується стагнацією. Тому за інноваційної модернізації значні мобілізаційні ривки небажані. Авторитарна модернізація з її диктатом держави та примусовою мобілізацією близька до «революції зверху»; інноваційна модернізація за своєю типологією ближче до прискореного еволюційного шляху розвитку. Наразі про мобілізацію доречно говорити по відношенню до державної бюрократії й креативного класу — як головних потенційних «виконробів» модернізації. Але

народ, неактивна більшість, і так живе в цілому на межі можливостей — закликати його до самообмежень, зниження споживання, терпіння й концентрації зусиль в ім'я «модернізаційного раю» в нинішніх умовах, по-перше, аморально й, по-друге, безглуздо.

У постіндустріальному світі людина виходить на певний рівень індивідуальної самодостатності: вона може бути мобільною, не зв'язаною жорсткими узами й вертикальними ієрархічними зв'язками з тими чи іншими державними чи недержавними структурами. За бажання вона здатна стати сама собі господарем — соціальна й географічна мобільність перетворюється на одну з найважливіших парадигм сучасності. **Тому для ефективного управління владі необхідно не зменшувати соціальну суб'єктність громадянина, як це найчастіше буває на пострадянському просторі, а створювати умови, в яких може досягатися мультиплікаційний соціальний ефект.**

У сучасних умовах зазнає змін і образ ефективної держави. У суспільній свідомості вона перетворюється на державу нового типу — соціального партнера. Головна мета такої держави — крім охоронних функцій — модернізаційна: соціальний розвиток, синергія, взаємне посилення й солідаризування державних інтересів із суспільними. Визнаючи за суспільством і громадянами суб'єктність, держава вимушена укласти з ними новий суспільний договір — про розмежування інтересів і сфер компетенції, а сама стати ефективним інноватором — не лише замовником, а й гарантом інноваційної соціальної модернізації, — арбітром, який стежить за дотриманням правил. Держава має управляти не економікою, а економічним розвитком, не суспільством, а соціальним розвитком. Тобто вона має створювати умови й мотивації для самостійного господарювання та прийняття бізнес-суб'єктами самостійних рішень. Така держава-партнер найбільшою мірою відповідає сьогоднішнім викликам глобального світу й дуже добре вписується у формат української політичної культури. Проте в реальних політичних умовах поки залишається недосяжним ідеалом.

Будь-які масштабні соціальні перетворення вимагають артикульованих цілей розвитку, розрахованого в часі проекту реформ і їхнього суб'єкта, — мотивованої амбітної соціальної групи, класу, етносу або іншого співтовариства. При цьому суб'єкт реформ мусить володіти відповідним світоглядом, волею, економічною та політичною зацікавленістю, а також спиратися на достатні ресурси й можливості.

При переході до тренду «суспільства знань», «економіки знань», «інформаційної цивілізації», «інноваційної модернізації» таким соціальним суб'єктом може стати креативний (креативно-модернізаційний) клас (у широкому розумінні терміну) — як основний генератор інновацій, як суб'єкт відтворення людського й символічного капіталів, як тримач або розпорядник культурного й інформаційного ресурсів, як соціальна група, від якої залежить глобальна конкурентоспроможність держави. У сучасній Україні до кола людей, які становлять креативний клас, можна зарахувати всіх, хто в межах своєї професійної або соціальної діяльності є інноватором, генератором розвитку, творцем «точок зростання». У соціальному плані це, перш за все, представники галузевої та фундаментальної науки, розробники та реалізатори високих технологій, інженери ВПК, представники деяких сегментів бізнесу (частіше середнього, створеного з

нуля, а також венчурного), активна частина міської інтелігенції, що працює у сфері формування духовної та інформаційної реальності. Сюди ж слід зарахувати й представників «рутинних» професій, схильних до інновацій і удосконалень у межах своєї професійної діяльності. Серед них особливе місце належить бюрократам-інноваторам. Креативний клас значною мірою складається саме з «інтелігентів» та «інтелектуалів», але він не тотожний ні інтелігентському співтовариству в його українському або російському розумінні, ні співтовариству інтелектуалів у західному розумінні.

Креативний клас — це досить слабо диференційоване співтовариство, його важко визначити за якимись жорсткими формальними критеріями, його також неможливо створити «зверху» — адміністративним шляхом. Приналежність до цього класу не зумовлюється ні соціальним статусом, ні рівнем доходів і споживання, ні навіть освітою. Проте його можна описати як соціо-психотип. Найчастіше це люди з внутрішнім «стрижнем», розвиненим волевим началом, активною життєвою позицією, інноваційним світоглядом, відчуттям власної гідності. Але активність та підприємливість не є визначальною ознакою (скажімо, торговці на ринку — люди здебільшого теж вельми заповзятливі й енергійні). Представники креативного класу нагадують «підприємців» у економічній теорії Йозефа Шумпетера, котрі володіють «підприємницькою здатністю»: вони орієнтовані не на лінійне економічне зростання, а на інновації та економічний розвиток.

Нерідко представників креативного класу визначають як «модернізаційний клас», «інноваційний клас», «покоління модернізації», «інтелектуальний клас» тощо. Але визначення «креативний клас», на нашу думку, найточніше вказує на інтегруючі ознаки його представників — креативно-творчу діяльність і креативно-творче ставлення до життя.

За обсягом контрольованих ресурсів і рівнем впливу на ухвалення політичних та економічних рішень креативний клас, на перший погляд, слабкіший за жорстко інтегровану й мобілізовану корпорацію «силовиків» або олігархів, не кажучи вже про адміністративно-бюрократичну еліту. Проте, по-перше, це досить масовий клас — його ядро й напівпериферію можна оцінити в 10—20% від усього населення. Звісно, його продуктивне існування можливе лише за наявності вільного соціального простору. У ситуації, де немає свободи — свободи політичної, свободи творчої, свободи духовної, свободи самовираження, де економічна свобода обмежена корупцією, — креативний клас маргіналізується, його сукупний потенціал знижується, починається «відплив інтелекту» — втеча освічених людей із країни або «внутрішня еміграція».

В умовах постіндустріального розвитку саме національний креативний клас є основним генератором і джерелом інновацій, саме він створює символічний капітал нації. У ситуації, де він пригнічений, розсіяний, маргіналізований, інновації доводиться експортувати ззовні, що характерно для **наздоганяючих модернізацій**.

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

1. Сучасна європейська, та й взагалі, Західна традиція покладає в основу своїх цінностей, поряд з правами людини, свободами, які їй гарантуються та забезпечуються, якістю її життя, також такі невід’ємні чинники свободи та добробуту, як креативність, винахідливість та інновативність.

2. Одне з найрозповсюдженіших у науковій літературі, найстисліших та, одночасно, найзмістовніших визначень інновації, на наш погляд, є таке: «Інновація – це матеріалізований результат науково-технічної діяльності, побудованої на нових методологіях та новому мисленні» Отже, інновація – це не будь-що, чого досі не існувало, а тепер з’явилося. Це не лише результат наукових досліджень, так само, як і не лише продукт, який досі не отримували чи який досі не споживали. Це поєднання двох сторін людської діяльності – наукової та виробничої. При цьому поняття «науково-технічна діяльність» має тлумачитися не вузько – як результат розвитку технічних наук чи промислового виробництва. Поняття «науково-технічна діяльність» тут пов’язане з усім процесом відтворення людиною свого середовища існування, рівно як і самої себе. Відповідно, й інновації бувають різних типів. У загальній теорії інновацій на основі їх предметного змісту прийнято розрізняти техніко-технологічні, соціальні, економічні, організаційно-управлінські та інновації комплексного характеру.

3. Інноваційна діяльність є складним процесом трансформації новоотриманих ідей та знань в об’єкт економічних відносин. Зрозуміло, що такий процес становить складну багаторівневу систему економічних відносин щодо «уречевлення» знань, якій властиві специфічні взаємозв’язки та закономірності. З огляду на значну, часом визначальну роль, яку інноваційні процеси відіграють в сучасній економіці, визначення та врахування цих особливостей є неодмінною умовою забезпечення ефективності економічної стратегії держави.

Стратегічний суспільний ефект інновацій полягає в тому, що вони:

- здійснюють прискорення зростання продуктивності факторів виробництва, що важливо за умов дефіцитності принаймні одного з них;
- забезпечують прискорення зростання обсягів виробництва;
- прискорюють структурні зрушення, сприяють перерозподілу ресурсів на перспективні напрями суспільно-економічного розвитку;
- поліпшують статус країни в глобальній економіці та національну конкурентоспроможність.

4. Інновація має технологічний і управлінський аспекти. Зокрема, інновація визначається як цілеспрямоване і кероване внесення змін у практику шляхом створення, розповсюдження і засвоєння новотворів. Відповідно, цей управлінський аспект передбачає обов’язкову залученість держави у розробку та реалізацію інноваційної політики, її активну роль у цьому процесі. Без державної підтримки новації чи нововведення, які могли б стати початком інноваційних проектів, так і залишаються окремими явищами людської винахідливості та «цікавинками нашого життя». Інновація не можлива без регуляторної, фінансової, правової та фіскальної підтримки держави.

5. Поняття «модернізація» є близьким до поняття «інновація», але неспівпадінь в їх змісті так багато, що не є абсурдним словосполучення «інноваційна модернізація». Отже, «модернізація» - це перехід від традиційного аграрного суспільства до світського, міського й індустріального. Переважною більшістю теоретиків модернізація розглядається як соціальний та цивілізаційний процес спрямованої трансформації суспільств, який розгортався протягом XVI-XX ст. Модерними вважаються суспільства, розвиток яких у загальних рисах спирається на науку (перш за все природознавство), техніку, індустрію і демократію. Згідно із сучасними теоріями модернізації, розвинутою може вважатися та країна, яка має значний рівень індустріалізації, стабільний економічний розвиток, віру суспільства у силу раціонального наукового знання як основу прогресу, високий рівень та якість життя, розвинуті політичні структури, вагому частку середнього класу у структурі населення; суспільства, які не відповідають цим критеріям, належать або до «традиційних», або до «перехідних».

Багато в чому модернізація є близькою до інновації. З іншого боку, можливою є демодернізація за наявності інновацій (африканські країни, ісламські країни, Україна та Росія постперебудовних часів та перших років незалежності, коли відбувалося повалення колоніальних чи авторитарних режимів, зорієнтованих на модерністські проекти, повернення до певних традиційних форм соціальної організації, господарювання, з одночасним залученням інновацій, що зародилися в надрах цих держав, але не мали реалізації, пригнічені існуючими до цього режимами), авторитарна модернізація (Китай, Японія, сталінський СРСР), наздогінна модернізація, (індустріальна наздоганяюча модернізація й політика «примусу до інновацій», можливе економічне зростання без розвитку) та інноваційна модернізація.

6. Сучасна нормативно-правова база (закони, укази Президента, підзаконні акти у формі постанов Уряду, наказів центральних органів виконавчої влади тощо) стосовно науково-технічної та інноваційної діяльності налічує близько 200 документів. Зокрема, національне інноваційне законодавство включає норми Конституції України, Господарського кодексу, Закону України «Про інноваційну діяльність», Закону України «Про пріоритетні напрями розвитку інноваційної діяльності в Україні», Закону України «Про інвестиційну діяльність», Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність», Закону України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» та інших нормативно-правових актів, які визначають правові, економічні та організаційні засади державного регулювання інноваційної діяльності в Україні, встановлюють форми стимулювання державою інноваційних процесів і спрямовані на підтримку розвитку економіки України інноваційним шляхом.

7. У світовій практиці підтримки інноваційної діяльності вироблено значну кількість інструментів, за допомогою яких держава реалізує необхідні функції у цій сфері. Серед них можна виділити декілька груп: пряма фінансова підтримка інноваційних процесів; фіскальні пільги для інноваторів; інші правові, інфраструктурні, економічні та політичні інструменти підтримки інновацій.

8. Економічна теорія та практика пропонують широкий спектр заходів державного впливу на інноваційну діяльність. Проблема полягає в тому, щоб з

урахуванням ситуації в країні вибрати найприйнятніші з них. Ідеться передусім про розроблення та реалізацію механізмів стимулювання інноваційної діяльності на основі податкових методів, які широко використовуються у світі.

За допомогою податкового механізму держава активно впливає на структуру суспільного відтворення, забезпечуючи сприятливі умови для прискореного накопичення капіталу в перспективних та пріоритетних галузях і сферах, до яких належить і сфера інноваційна.

Найпоширенішими методами податкового регулювання є:

- зміна обсягів податкових надходжень;
- заміна одних форм чи способів оподаткування на інші;
- диференціація ставок оподаткування;
- зміна пільг і знижок; їх переорієнтація за напрямками, об'єктами й платниками (повне або часткове звільнення від податків, відстрочення платежів чи звільнення від заборгованості та повернення сплачених сум).

9. Механізми стимулювання на основі податкових методів можуть застосовуватися лише за умови дотримання певних критеріїв.

а) Адекватність регулювання — відповідність наявного стану економіки країни і неприпустимість простого перенесення досвіду інших країн.

б) Раціональне поєднання бюджетних та податкових методів регулювання.

в) Прогнозованість регулювання — врахування так званих вторинних наслідків.

г) Чіткість регулювання — і органи влади, і суб'єкти інноваційної діяльності повинні розуміти, з якою метою ту чи іншу пільгу запроваджено і який вид діяльності нею підтримується.

д) Послідовність регулювання — дотримання обраної державою політики впродовж певного періоду.

е) Ефективність регулювання — досягнення визначених цілей.

10. Головна особливість системи економічного стимулювання інноваційної економіки полягає в її складності та динамічності, що потребує втілення багаторівневої концепції формування. До суперечностей, що стосуються економічного стимулювання становлення та розвитку економіки, слід віднести такі:

а) Неефективність механізмів державного регулювання, що виявилось у втраті монополії держави на окремі ланки функціонування системи інноваційної економіки, зокрема освіти й науки, і як наслідок — у деструкції їх стабільності, руйнуванні єдності процесу переходу до інноваційної економіки, зниженні наукомісткості ВВП.

б) Низька результативність взаємозв'язку державного управління з механізмами самоорганізації — здатності до саморозвитку, що призводить до неефективного використання зовнішніх та внутрішніх джерел розвитку.

в) Неефективність бюджетно-податкової політики.

11. Становлення інноваційної економіки в Україні відбувається за наявності сформованої суперечності між об'єктивними закономірностями суспільного розвитку (стосовно потреби в інтелектуалізації суспільства) й умовами її розвитку та реалізації. Це відповідно зумовлює ідеологію формування системи економічного

стимулювання, складові цієї системи та взаємозв'язки між ними. За всієї значущості ринкових механізмів важливо зберегти та якісно вдосконалити регуляторну роль держави у стимулюванні інноваційної економіки. Йдеться передусім про розроблення і втілення широкомасштабної довгострокової стратегії розвитку освіти й науки, що передбачає їх перетворення на важливу складову економіки знань. Потрібно модернізувати систему освіти й науки в гнучку, динамічну індустрію, що забезпечить «виробництво інтелекту» через нові освітні технології, форми й методи навчання і виховання, ведення науково-дослідних робіт і відповідну фінансово-кредитну політику.

12. При переході до тренду «суспільства знань», «економіки знань», «інформаційної цивілізації», «інноваційної модернізації» таким соціальним суб'єктом може стати креативний (креативно-модернізаційний) клас (у широкому розумінні терміну) — як основний генератор інновацій, як суб'єкт відтворення людського й символічного капіталів, як тримач або розпорядник культурного й інформаційного ресурсів, як соціальна група, від якої залежить глобальна конкурентоспроможність держави. У сучасній Україні до кола людей, які становлять креативний клас, можна зарахувати всіх, хто в межах своєї професійної або соціальної діяльності є інноватором, генератором розвитку, творцем «точок зростання». У соціальному плані це, перш за все, представники галузевої та фундаментальної науки, розробники та реалізатори високих технологій, інженери ВПК, представники деяких сегментів бізнесу (частіше середнього, створеного з нуля, а також венчурного), активна частина міської інтелігенції, що працює у сфері формування духовної та інформаційної реальності. Сюди ж слід зарахувати й представників «рутинних» професій, схильних до інновацій і удосконалень у межах своєї професійної діяльності. В умовах постіндустріального розвитку саме національний креативний клас є основним генератором і джерелом інновацій, саме він створює символічний капітал нації. У ситуації, де він пригнічений, розсіяний, маргіналізований, інновації доводиться експортувати ззовні, що характерно для наздоганяючих модернізацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про інноваційну діяльність», Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, N 36, ст.266
2. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність», Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, N 12, ст.165
3. Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні», Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2012, N 19-20, ст.166
4. Закон України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків», Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1999, N 40, ст.363
5. Закон України «Про інвестиційну діяльність», Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991, N 47, ст.646
6. Закон України «Про наукову і науково-технічну експертизу», Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1995, N 9, ст.56
7. Василенко М. Інноваційний шлях розвитку для України не тільки можливий, а й перспективний // Трибуна. – 2002. – № 9/10. – С. 19-21.
8. Василенко М. Менеджмент у контексті інноваційної моделі розвитку. Український Центр політичного менеджменту
<http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=13&c=>
9. Гесць В. М. Інноваційний шлях розвитку та економічне зростання // Інноваційна Україна: Науковий збірник. – 2005. – Вип. 7. – К: НТУ «КПІ». – С. 38–42.
10. Державне регулювання економіки: Навч. посібник / С.М.Чистов, А.Є.Никифоров та ін. – КНЕУ, 2000. – С.149 – 177.
11. Дядківська Л.І., Головка Л.С. Державне регулювання економіки: Навч. посіб. – 4-те видання, стер. – К.: Знання, 2004. – С. 123 -138.
12. Завгородня О. О. Функціональний аспект інноваційної динаміки // Економічна теорія. – 2004. – № 4. – С. 18 – 29.
13. Інноваційна діяльність: Інформація з Єдиного веб-порталу органів виконавчої влади України. Офіційний веб-сайт Волинської обласної державної адміністрації.
http://www.voladm.gov.ua/index.php?option=com_k2&view=item&id=280&Itemid=161
14. Лапко О.О. Розвиток системи управління науково-інноваційною сферою в Україні // Економіка і прогнозування. – 2002. – № 1. – С. 55-58.
15. Ноговіцин О., Луговський В., Волошин Н., Шкворець Ю., Онисько Є. Інституційні засади вдосконалення державного управління інноваційними процесами та комерціалізацією інтелектуальної власності // Інтелектуальна власність. – 2005. – № 10. – С. 4–10
16. Окара А.М. Нова ідея для нової України: Інноваційна модернізація на основі солідарності держави та креативного класу як єдина стратегія виживання й розвитку сучасної України // День. - №102, 15 червня 2010. <http://www.day.kiev.ua/299497>
17. Орлюк О. Проблеми участі органів державної влади в інноваційних процесах // Інтелектуальна власність. – 2005. – № 11. – С. 4–6
18. Пашута, Микола. Інновації як фактор випереджального розвитку економіки // Персонал. – 2006. - № 6. – С. 16-25.
19. Перспективи інноваційного розвитку України: Зб. наук. ст. за ред. Я.А.Жаліла. - К.: Альтерпрес, 2002. (Сер. «Безпека економічних трансформацій»; Вип. 21). Електронна версія: <http://www.niss.gov.ua/table.htm>
20. Стеченко Д.М. Державне регулювання економіки: Навч. посіб. – 2-ге вид., стер. – К.: Знання, 2004. – С. 118 – 131

ТЕСТОВІ ПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ

1. «Техногенна цивілізація», специфіка якої полягала в орієнтації на науковий розвиток, втілення нових ідей, запропонованих наукою, у життя, відкритість до змін, рух вперед, до нового, вперше зародилася:

- а) в Давній Греції
- б) в Європейському Союзі
- в) в США
- г) в Давньому Китаї

2. Матеріалізований результат науково-технічної діяльності, побудованої на нових методологіях та новому мисленні – це:

- а) інновація
- б) нововведення
- в) новація
- г) технологічна революція

3. Оскільки інновація – це матеріалізований результат науково-технічної діяльності, побудованої на нових методологіях та новому мисленні, то інновації можуть бути лише техніко-технологічні. Інших типів інновацій не може бути за визначенням.

- а) ця думка хибна
- б) ця думка правильна

4. Повсякденна соціальна практика відновлення, для якої характерне акцентування відмінності від попередньої традиції, причому не тільки в широкому культурному значенні, але й у методологічному, це:

- а) новація
- б) нововведення
- в) інновація
- г) наукова революція

5. Перехід якої-небудь системи з одного стану в інший зі своїм життєвим циклом, який має комплексний характер, але не пов'язаний з принциповими змінами методології та мислення, це:

- а) нововведення
- б) інновація
- в) новація
- г) наукова революція

6. Обов'язково має як технологічний, так і управлінський аспекти:

- а) інновація
- б) новація
- в) нововведення

7. Закон України “Про інноваційну діяльність” трактує інновації як:

- а) «новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоспроможні технології, продукцію або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери»
- б) «матеріалізований результат науково-технічної діяльності, побудованої на нових методологіях та новому мисленні»
- в) «процес, спрямований на реалізацію результатів закінчених наукових досліджень і розробок або інших науково-технічних досягнень у новий або вдосконалений продукт, що реалізується на ринку, у новий або вдосконалений технологічний процес, що використовується у практичній діяльності, а також у пов’язані з цим додаткові наукові дослідження і розробки»

8. Процес структурного вдосконалення національної економіки, який досягається переважно за рахунок практичного використання нових знань для зростання обсягів суспільного виробництва, підвищення якості суспільного продукту, зміцнення національної конкурентоспроможності та прискорення соціального прогресу в суспільстві, це:

- а) інноваційний розвиток
- б) інноваційний продукт
- в) процес глобалізації

9. Перехід від традиційного аграрного суспільства до світського, міського й індустріального – це:

- а) модернізація
- б) інновація
- в) нововведення

10. Модернізація та інновація – це:

- а) два близьких, але не тотожних процеси
- б) два поняття для визначення одного й того ж явища

11. Індустріальне оновлення відбувалося за умов збереження політичної несвободи – це:

- а) авторитарна модернізація
- б) наздоганяюча модернізація
- в) інноваційна модернізація

12. Модернізаційна концепція «девелопменталізму» передбачає:

- а) монолітність державного апарату й національного політичного класу в їхній волі до розвитку країни
- б) відносну самостійність та суто ринковий характер інноваційного процесу за відсутності прямого державного втручання
- в) високий рівень авторитарності влади та домінування держави у процесі модернізації

13. Актуальним для сьогодення є поділ усіх держав на країни «першого ешелону» та «другого ешелону», який базується на:

- а) рівні інновативності розвитку тої чи іншої країни
- б) ідеологічних критеріях
- в) сировинному багатстві країни

14. Концепція національної конкурентоспроможності заснована на ефективному використанні у світовому поділі праці порівняльних переваг національних економік для експорту продукції до країн, де таких переваг немає, і імпорту продукції з країн, які мають переваги в порівнянні з національною економікою країни-імпортера. Динамічні порівняльні переваги:

- а) впливають із здійснення національним урядом та корпоративним сектором конкурентної політики
- б) є природно заданими для країни
- в) визначаються воєнною потужністю держави

15. Завдання державної інноваційної політики полягає в тому, щоб:

- а) забезпечити інтерналізацію економічної екстерналії, тобто компенсувати інноваторам ефект, який інновації здійснюють для суспільства в цілому
- б) примусити суспільство здійснити мобілізаційний ривок та забезпечити швидку модернізацію суспільства

16. У світовій практиці підтримки інноваційної діяльності вироблено значну кількість інструментів, за допомогою яких держава реалізує необхідні функції у цій сфері. Серед них можна виділити такі:

- а) пряма фінансова підтримка інноваційних процесів
- б) фіскальні пільги для інноваторів
- в) заборона державних замовлень підприємствам для гарантування компенсації витрат на фінансування інновацій
- г) обмеження державного лобіювання інтересів виробників інноваційної продукції на міжнародному рівні, застосування відповідного торговельного режиму та регулювання валютних курсів

17. Закон України «Про інвестиційну діяльність» визначає інноваційну діяльність:

- а) як форму інвестиційної, яка здійснюється з метою впровадження досягнень науково-технічного прогресу у виробництво і соціальну сферу
- б) як принципово відмінну від інвестиційної діяльність, пов'язану винятково з розробкою нових технологій

18. Акціонерні товариства, які займаються патентуванням, рекламою, маркетингом, консалтингом, лізингом, орендою в сфері науково-технічної діяльності, це:

- а) технопарки
- б) бізнес-інкубатори
- в) венчурні підприємства

19. Дрібні наукомісткі фірми, на яких забезпечені сприятливі умови для створення сучасних наукових продуктів, навчання кадрів, стимулювання власного бізнесу, це:

- а) бізнес-інкубатори
- б) венчурні підприємства
- в) технополіси

20. Якісно нова територіальна форма інтеграції науки і виробництва, що забезпечує високі темпи науково-технічного розвитку за рахунок можливостей регіону, це:

- а) технополіс
- б) технопарк
- в) венчурне підприємство

21. Малі підприємства, які забезпечують зв'язок між фундаментальними дослідженнями і масовим виробництвом, спеціалізуються на розробці нових наукових ідей та їх втіленні у виробництво, це:

- а) венчурні підприємства
- б) бізнес-інкубатори
- в) технопарки

22. Результат науково-дослідної і (або) дослідно-конструкторської розробки (нові конкурентноздатні товари чи послуги), що відповідає вимогам Закону України «Про інноваційну діяльність», це:

- а) інноваційний продукт
- б) об'єкт інноваційної діяльності
- в) суб'єкт інноваційної діяльності

23. Якщо держава не є учасником модернізаційних проектів, якщо вона — гальмо модернізації, то:

- а) будь-яка модернізація «знизу» буде розчавлена державним колосом, а її ініціатори — маргіналізовані
- б) визначальною є модернізація «знизу», активна діяльність окремих громадян у цьому напрямку

24. Авторитарна модернізація проводиться завжди «зверху», на основі соціальної мобілізації. Інноваційна модернізація в нинішніх умовах може бути

успішною лише за суб'єктності й активності креативного класу, тому вона має проводитися:

- а) не «зверху» й не «знизу», а в діалозі держави й креативного класу
- б) винятково «знизу»

25. В умовах постіндустріального розвитку саме національний креативний клас є основним генератором і джерелом інновацій, саме він створює символічний капітал нації. У ситуації, де він пригнічений, розсіяний, маргіналізований, можна говорити лише про:

- а) наздоганяючу модернізацію
- б) інноваційну модернізацію